

A NÉPDAL ALKATA S KÉPEI.¹⁾

A népdal általánosabban s nagyobb mértékben bír azon fő-tulajdonokkal, melyekkel az ismeretes műköltői dalféle lyrikus művek bírnak, de sok tekintetben különbözik is ezektől. A népdal költése a közösen, az általánosan alapul; ezek a tárgyai. Az érzések, melyeket kifejez, a közhangulatból, az emberi közös hajlandóságokból forrnak ki; holott a műköltő dala sokszor egyének érzéseinek szóba öltöztetése, egyéni kiváló szellemiség szüleménye; például nagyon is emelkedett, vagy nagyon is érzékeny lelkek hangulatából ered, vagy ilyen érzelmes gondolatait fejezi ki, néha pedig eltanult gondolatokat, utánczott érzéseket. Oly örömet, melyben csak néhányan osztozhatnak egész valódi forráságában; oly fájdalmat, melyre millióknak nincs indító okuk; ismeretlen okú örömet, bánatot; melancholiát, mely egészségtelen lelkek tulajdona, magasztós vágyást, melyre csak ritka helyzetű, életfolytatású s tapasztalású emberek juthatnak el. Kevés ember érezhet úgy mint *Byron*; kevés ember gyűlölhethet és szerethethet úgy mint *Hugo V.* vagy *Heine*; kevés ember nézheti az emberi dolgokat oly magasból mint *Goethe*. A műköltő dala vagy éneke legtöbbször keveseknek szól, megelőzi a közérzést vagy hangulatot; mintegy keresve keres és csak utóbb nyer résztvevőket, együttérzőket, visszhangot. *Vörösmarty Szózata*, *Kölcsey* Hymnusa fel se tűntek 10—15 évig, utóbb nőtt beléjük tartalom s vonzerő, az idők forgásával. *Wordsworthot* csak gyálázták egy pár évtizedig. A nép dalosa a nép képviselője, organuma, tolmácsa; azt fejezi ki, a mi minden szívben van, minden lelket izgat. S ha egy kornak szól, a kor kívánatait, fájdalmait, örömeit közvetlenül érzi meg s a minden emberben rejlő érzések és gondolatok köznyelvezetével mondja el. Mélyebben érez mint más; élénkebb forma érzéssel bír mint más, bátrabb önmaga kifejezésében mint más, de csak annyit tud, olyan formákat szeret, annyira reflektál, olyan indokokkal bír mint más ember, mint minden ember a ki érez, érezhet, tudhat és reflektálhat. E mel-

¹⁾ Töredék nagyobb, ily cz. munkából: „A népköltésről és népdalról.“

lett a mi szivében van, az jön az ajakára, legnagyobb részt oly szavakban, olyan pathoszszal mint másoknak jött volna. Legfeljebb észrevétlenül sülyeszi mélyebbre, vezet mélyebb felfogásra, vagy emeli felsőbb tisztább levegőbe azt, a ki vele indul és kezd szólni. Nézzük a legjobb népdalokat például *Aranyndl*. Mikor először meghallottuk, vagy meghallotta Biharmegye s a széles haza magyar népe, a költő édes övéi, ezt a dalt: Hej! iharfa juh arfa stb., benne mindent övének, természetesen magáénak, ben-sejében visszahangzónak, érzéséből jövő érzésnek talált. Ha ugyan-az a nép hallotta megzendülni az „Igyunk biz azt egy-egy kicsit“ kezdetű bordalt, mindenki érezte a ki valaha dalolt, hogy ez nem új, nem is régi, nem megtanulni való: meg van az minden kedélyben vagy érzésben; ezt csak hallani kell, már tudjuk, már énekeljük. És nem veszi észre, hogy a dal végén olyan furcsa humoros életbölcseésre ment át, melyben a kor megve-tése, egy jobb kor reménylése s egy a magyar nép vérében való pessimismus vagy idealismus magva van befoglalva, melyre más népdalban is van hajlandóság.

Ezért van a népdalban valami állandó, sőt örök, van válto-zandó; az az eszme, az érzés lényege, ez a kifejezés. Az a mag, mely az ember-világ teremtésétől fogva azonos, ez a levél vagy virág, mely idomúlhat. De e hasonlat nem találó. Inkább mond-hatnók: az eszme s érzések az a lényeg, mely az évenként vál-tozó — pronos in annos mutabilis — magban, levélben a létel eleme: az utóbbi változik, de mindig megmarad a természettel; még a képek s formák is sokszor megmaradnak, mint vannak az ember lételét örökké környező s az ő érzéseit állandóan megható dolgok a természetben, az ember-világban: a légköri tünemények, a származás, élet, halál, állati és növényi át ilakulások stb. Így egy némely állat, például a galamb, gerlicze, a fecske a régi görögöknél és a legújabb dalokban is; a csillag déli és északi Európában mint dal tárgyai. Hasonlatot vehetek fel mást is. Az eszme a gyöngy, mel-lyért van a forma, a ruha, az a ruha, mely a X^c. zsoltár szerint meg-avúl, megemésztődik; az a szellem, ez a test. És állandók sokszor az érzéssel, gondolattal telt szólások is, melyektől nem szabadúlhat a művelődés sem, bármint erőlködjek, mely nincs alávetve a divat-nak vagy semmi kor szeszélyének sem.

A műköltő alá van vetve annak, a minek más művész, hogy valóban szép ideáját megtéveszti, attól a mit erre nézve az em-beri elme megállapított, eltávozik; a műbölcsélem tanai, a külön-féle művészeteknek termékei s a különböző ízlés megzavarják. A festő bizarr képet fest s árúlja szép gyanánt, a szobrász kolossá-list ad fenséges helyett, a vaskost nevezi egészségesen szépnek, a czifrát választékosnak, a meglepően együgyüt egyszerűen fensé-gesnek. Mert eltávozott attól az alaptól, melyet a szabadon szem-

lélt és érzékelt természet ad arányos alakokban. A részleges szép vonások elferdítik, félszeggé teszik a művész ízlését. A festő czigány képekben mutat fel részleges szép vonásokat, a szobrász egy vagy más hitnézet szolgálatába adja magát s nevezi művét abszolút szépnak. S különössége által divattá lesz a művészetben.

A valódi dal nincs ily divatnak alávetve; azért oly egyező különböző égalj alatt; a nép költője nem áll különböző stílusmek és ílések hatása alatt. Tárgyai nem egy kor, hanem minden idő sajátja; szavai az érző szív ösztön- és tárgyszerű nyilatkozása; a műköltemények nem az emberiségé, csak egy nemzeté, legtöbbször rövidebb időre; a nép elmeművei, mint mondók, az emberi szív és ész örök sajátjai s így a műkölteményeknek is magvai. A műköltés is csak akkor teremt örök vagy ezeréves műveket, a mikor a köz-emberies vagy nép-költéssel tárgyban és a kifejezés hűségében, természetességében megegyezik: Homér örökké él, mert hősei minden hősök példányai. Sophokles halhatatlan mint a női természet, mely Antigonéban, vagy az ifjú lélek igazságszeretete, mely Orestesben van: mint az ő isteneik s hőseik és hősnők szavai örök időkre isteniek. Míg a későbbi költők, a jóval későbbiek s a legnagyobbak sem élhetnek addig: mert bennök középkoriasság van, a különbség kedvéért az emberies korlátozva vagy ferdítve. Melyik keresztényen szent vagy félisten éri el az Apollo vagy Aphrodite vagy a görög hősmonda vitézeinek korát? Amazok már kihaltak a költők legnagyobb részénél. emezek élnek a legújabb költőknél is. Így a *Hades* epikája vagy *Tithonus* stb. szerzőinél s a számtalan új művész és költő művében. Szerelem a népnél a tisztább keblekben mindig lesz, mint szabadság szeretete stb. ha nem olyan is, a milyet *Horatius*, vagy *Ovidius*, vagy *Petrarca*, vagy *De Musset* stb. énekelnek: az a szerelem vagy szeretet marad meg örökké, a milyet a valódi népdal énekel, a milyennek Petőfi sokkal igazibb dalosa, mint a világ magasztaltjai.

A népdal tartalma az előbbiekből kivehető. Az egyszerű embernek érintkezései egymással, a társadalommal, legelsőbbben pedig a természettel; az a mi eképen örömet, fájdalmat, reményt vagy más érzéseket gerjeszt. A természet-okoza félelem s bámulat létrehozta a vallásos — nem egyházi — ősenékeket; például a Línos, Orpheus, stb. nevéhez kötötteket, melyek utóbb csak bámuló sejtéseknek voltak szülői. A családi érintkezések, az a mi a madarat éneklésre gerjeszti, az a mi az egész életet izgatja, vilányozza, széppé vagy rúttá teszi: a szerelem, s a sokkal neme-sebb, de hidegebb szeretet, a háztűz szeretete, féltése s ebből sokkal később fejlődve: a hazához ragaszkodás. Az emberi helyzetről való elmélkedés: élet és halál, erőtlenség, vitézség, nagy és alacsony tettek, az erkölcsi világ vigabb és komorabb jeleneitei, okoskodás, melyre a vezérszemlelem által kicsinált bővebb val-

lások tanok vagy bölcselmi elvek vezetik; de ritkán vezetik annyira, hogy annak kedvéért messze hagyja fészket, szeretteit, házat. Mindéz összerű tüneményeiben s következéseiben felfogva, az élet érzékelhető nyilatkozásaiban, a halál megdermesztő s megsemmisítő alakjában. Az elválást a megsiratás, magára maradás sokkal szörnyűbbé teszi. A társadalmi élet nyomásai: a nagyok felhasználása, megrablása még családja tagjaitól, legkedvesebbjektől is; az állam, mely idegen földre harezolni huzzol, adóval terheli s gyötör. Az irigyek, rágalmazók, kivált a szerelem sokféle ellenségei: a szegény fiú diadalma az akadályokon, a gonoszok bűnhődése, minél hatalmasabbaké, annál erősebben. Az erkölcsi elveket ritkán fejezi ki száraz rövidséggel és elvontan: hiszen mint egy előbbi szakaszban mondtam, az erkölcsre nézve szabadabb mint a keresztyén morál kíváná; e mellett a fejtegetés, ok- és okozatfűzés stb. ilyes, nem is az érzésekhez való, nem a dalló lázongó vagy túlhevült kebléhez s gyermekdedségéhez. A nép dalosa vagy a dalló nép, ha fáj valamije, homályosan adja jelét fájdalomnak, legalább értelmileg homályosan. De annyival világosabban az érzésre nézve: egy érzés-hanggal, egy képre mutatva, mely megfelel hangulatának. Tehát igen sokszor képben, ha már nem első rohamában van fájdalomnak, hanem merengésbe, kínos vagy kéjes érzélgésbe esett át. Az „amott kerekedő fekete felhőre“, vagy a „hegy tetején száradó bokorra“, vagy a „jegegyefa tetejében ülő hollóra“, vagy csillagra stb. ilyesre mutat.

Általán s röviden szólva, a tartalom különfélesége a nép helyzetétől s indulatától függ. E szerint szokták felosztani: szerelmi, pusztai, más dalokra, melyekről utóbb szakaszonként szólok.

A képek különfélék s kiváltképen jellemzők. Mert a képzelődés körét, birodalmát, irányát, erejét sejtetik; mert ha lényegökben sok népnél azonosak is, de a nép külső helyzeténél, a természethez való viszonyainál s a természettel való foglalkozásainál fogva különbözök; mégis jellemzők. Függenek annak vallásos nevelésétől, eredeti tehetségétől, idegzetétől stb. Vadász-, vagy halász-, vagy tengerész-, szántó dalok, tündérekéről, szentekről vagy azokhoz s más felső valókhoz intézett dalok, más-más környezetre mutatnak, egyszersmind más-más-féle képekkel járnak, vagy az erősebben, izgatóbban meghatott, felzaklatott képzelődés ugyanazon képekkel is másféleképp játszik. De annyi igaz, hogy mindaz a kép, a mit a költés felhasznál, csak a természetből vehető. A természet élő és nem élő tárgyai összesége tükröződik a mi képzelődésünkben, a külső világ a belsőben jól vagy rosszul, kisebb-nagyobb mértékben hűtlenül s különböző színben. A nagy világ a

kis világban. A kis világ az ember lelke, teste; vele szemben a nagy világ élete mozgásai. Aztán reflektálja az ember magát is, maga is képzelmének tárgyává lesz: a maga érzéklései és érzékei, élete halála, gondolatai, képzelményei stb. És kétféle oszlik minden a mi körülöttünk van: anyagira és lelkire, azaz összerűre és elvontra. Es az elvontat csak az összerűben, a szellemieket csak a testiben lehet érzékelni, felfogni s kifejezni. Az életnek a mozgás, a lélekezés, a halálnak a mozdulhatatlanság s elsovadás természetesen felelnek meg. Az ember élete, halála az állatéval, növényével, a becső ború a felhős éggel, a vidámság a napfénynyel, a gondolat, érzés és élet folyása, futása a szél szállásával, a csillag járásával, a szép arc a virággal mintegy párhuzamban vannak stb. Míg a természet keblén úgy élt az ember mint az anyai emlőtől el nem választott gyermek az anyáén, addig voltak ezek a képek egyesek a dolgokkal, híven felfogottak, közvetlen szemlélés által felvettek. Addig élt a természet az ember lelkében, míg az vele élt, ma már képzeleteink s szóképeink nagyobb része elhalványodott képet ad, melyet az idők s az ember szellemi átalakulása s értelmének uralkodása alá jútása nem azonosakká vagy egészen érezhetőkké teszen, csak gyenge hatású jelekké. A nép még inkább érzi az ilyeket s a népdalok s költemények használják ősi erejükben.

Vannak állandó vagy legalább maradandó, tartós életű képek. A részletek változnak a népdalban; így a sorok hosszúsága, a pótolható szók, a synonymek stb. Az ilyeket mindenki cserelheti, módosíthatja, a ki csak dalol, mert nem holt valami ez, hanem eltanúlt, örökölt erő, élő, tenyésző birtok. Van sok, a mi minden időre tartozik; van virág, mely minden éghajlat alatt díszlik. Oly szólások, melyekben a dal motívuma összepontosul vagy hangulata természetesen kifejeződik. Az ilyen nem változik könnyen. „Szegény legénynék olesó a vére“, „Kossuth Lajos sátorára felszállott egy kis madárka.“ Ilyenek jeles példája az a nagyítás, mely úgy látszik sok népnek és költőnek megtetszett és sok helyt előfordul. A sokszor felhozott latin epigrammán vagy elégián kívül, bár különös kellemmel nem bír s nem is a természetből van könnyeden véve, hanem műköltők idomított frázisa után, így hangzik egy:

német népdalban (Wolf)

Wenn der Himmel wäre Papier

Und jeder Stern könnte schreiben hier stb.

olaszban: Se l'amor fosse scritto in carta

Che cartona, che sarebbe;

Una barca con la leva

Una nave non basterebbe. Rubieri Stora della

poegia popol 175.

magyarban: Ha a tenger vize mind tenta volna is,
 Valamennyi fűszál mind penna volna is,
 Még sem irhatná le kényai sokságát
 Melyekkel emésztik szegényt. . .“ Rákóczi Lászlóról Thaly Vit. Ének. I. 180.

Oh bánat búbanat, keserű búbanat,
 Egen mennyi csillag ha mind diák volna,
 Földön mennyi fűszál ha mind penna volna,
 Erdőn mennyi levél ha papiros volna,
 Töngör sürtü habja ha mind tenta volna,
 Még sem irhatnák le búmat, bánatomat.

Kriza Vadrózsák 10. (V. ö. Budapesti Szemle 1882. 1—3 füzeteivel — Liebrecht, Zur Völkerskundeban Donzettával, s némely székely balladával.)

Látni való pedig, hogy ez nagyon tentás beszéd s irkáló vagy tentás embertől kerülhetett.

Némely kép nagyon elterjedve található; mint alább a csillag, rózsza, stb. példájából kimutatom. Mások tájakhoz kötöttek, például bizonyos éghajlat állatai, virágai. Oroszlán, tigris, sakál stb. csak némely keleti nép költéséből és elszórtan ismerve fordul elő a mi dalainkban. Az angol költők sokat emlegetik a daisy virágot (Gänseblume), miéink fel se veszik. A Sycamore nálunk ismeretlen, vagy kevéssé emlegettetik, csak keleti tárgyú művekben. Így a lotus stb. Egyik nép többet lát és fog fel a nagy világból, másik kevesebbet és nem az amattól felfogottat. Ott több a kép, itt kevesebb.

Vajjon a magyar népdal mily gazdag képekben? Erről Erdélyi elég sokat gondolkozott, adott is elő, bár nem mondá el mindazt, mit a természet országai feljárásával megtalálhatott volna. Csak azt tesz az ő elég gazdag eredményű nyomozásaihoz, hogy a magyar népdal, mely épen nem oly régen gyűjtetik s mely az egy-két század előttiékből alig foglalhat magában valamit, nem lehet oly gazdag mint a német, mely sokkal régibb időtől gyűjtetik s mely sokkal nagyobb számú nép körében tenyészik, sőt a mely a fensőbb természetű, gazdagabb tárgyú u. n. nemzetivel összevegyült, sem olyan mint az olaszéi, melyek tudomra legvalódibbak, legszámosabbak. A magyar népdal nem hasonlítja a szép leányt Gábriel angyalhoz, nem mondja, hogy szépsége hire a szomszéd országba is elterjed, eljut a császárhoz és császárnéhoz is, szebb Ráchelnél és Leánál, nem hordja fel a haza városait vagy a Jordán vizét, vagy a szomszéd és távoli királyokat, kik koronájokat adnák a szépségért, nem mondja, hogy a szépet az angyalok öltöztetik, ha utazára megyen az egész nép összegyül, hogy a templomban szemeivel gyűjtja meg a lámpákat,

s hogy viseli magát a templomban, hogy látására elcsilapodik a szellő, a vizek folyásokban megállanak és sok effélét, mit *Tigri Népdal-gyűjteménye* 14. s köv. lapjain olvashatni.

Úgy látszik, hogy az egyszerűbb gondolkozású, a művésztre régi népek, meg saját hagyományaitól nem ösztönzött, sőt azokra kevésbé gondoló magyar nép csak a természet egyszerűbb életkörében mozgott. Ezért nem zavarja össze Cupidot, Amort, Jupitert, Marcot stb. Máriával, Magdolnával stb. Az olaszok népdalaiba helyi körülményeknél fogva becsúszhattak a pogány római istenek nevei, hitregék töredékei, miktől a miénk ily távolságra a class. világtól tiszták s általában szegényebbek lehetnek, de valóságban őszintűek s őszintébbek. Ott a nagy költők *Dante*, s kivált *Petrarca*, *Boccaccio* szólásai, népiesekké lettek, legalább a népdal frázisai közé jutottak; hasonló nálunk is történt, de leginkább újabb időben és sokkal kisebb mértékben. (*Tigri* i. m.)

Másféléknek látom, a mennyire itélhetek, a német népdalokat, mint már röviden érintém is, legalább a népdaloknak nevezett énekeket és ballada féléket. A természetből vett, magasztosan előtűkrözött, nagyon keresett s szeretettel szemlélt képek mellett számtalan vonatkozás oly dolgokra, melyekről a magyar és olasz nem oly sok ismerettel bírt; melyekkel oly erősen, oly mély kedélylyel nem csatlakozott; a lovagi rendhez, urakhoz, jobbágysághoz s mondjuk ki: a felsőbb dolgokhoz és eszmékhez. A mit a német népdalok szabadságról, világpolgárságról, német hűségről, nagyságról mondanak, emitt ismeretlen dolgok s azok helyett az egyszerű házi vagy mezei élet érdekei forognak szóban. Ezek érzései aztán nem általános szólásokban, hanem közvetlenül érzékelt képekben foglaltatnak, mint ismeretei is.

Még a természet képeiből is a távoliakkal, az illanóbbakkal keveset gondol a mi népünk, valamint a mondákat általában hamar elfelejti, ha transcendentalis természetűek, vagy elavúlt időkre vonatkoznak. Egyik falunak *Dillinka* tündére volt, s róla meséje szép és hosszas. Másiknak tündér vára, hova egy lovas zárta be megesett leányát. Harmadik a rigó történetéről, negyedik a vízi malomról, (folyama, sőt vize sínesen!) csúfoltatik stb.; és a mesés történetekről már csak az idősebbek tudnak.

Igy sok közmondásnak eredete. Különös, máskor is említém, hogy a délibáb sem fordul elő magyar dalfélében s általában alig valahol a legújabb időkig. (A báb pedig igazán magyar szó a német búb vagy régiebb magyar púp púpá-nak megfelel. Nem bábával rokon, mint gondolták.) De legújában is csak mint epitheton a délibábos rónaság vagy alföld vagy táj-szóban. inkább próza íróknál. Különös ez, ha hozzágondoljuk, hogy olasz dalokban többször előfordúl, (hiszen igaz, mert olasz vidékeken

meg van a délibáb is!) Péld. Rubieri 205. 391 lb. Itt olvassuk két vidékről való dalokban:

Jo t'ho agguagliato alla fata morgana
Che mene seco tanta baronia. . .

És: Assomigliava a la fata morgana.

(Hasonlítalak a délibábhöz, mely oly nagy méltósággal jár) a 391. l. a fata mythologiai értelme is magyarázva van s egy pár sor is közölve, melyben a fata morgana előfordúl. (Fata fr. fée tudjuk tündért teszen az oláh fáták különös dicsőségére, mint a cigány fiúknak a rajkó-urfi név) Náluk a délibáb tündéri mivolta hagyományos dolog, nálunk se regéje, se fensőbb szerepe vagy megszemélyítése a bábnak, melynek neve pedig élő valóra mutat. A magyar nép nem fogta fel képzelődése erejével a természet e játékát. A mi volt Diana a csillagok közt, az volna a délibáb az olaszoknál a tündérek közt. (V. ö. A Délibáb különböző neveit és jelenségeit *Kármán Uránia* I. 220 l.)

Ha az volna a kérdés, milyen képet szeret leginkább a népdal költője, azt felelnök: a legszebbeket, a legáltalánosabban kedvelteket, hatásosakat és örökre vonzókat. Így kivált a természet élő valóitól s a légkörből vetteket. A nép dalában kevés a tropus; — ezek élő valók elhalt képei, vagy nem is élt valók nevei, mint porban a szerves valók maradványai — több a megszemélyítés vagy élővé tett nem élő dolog, amannak épen ellenkezője, több az előtüntetett s az érzés hevében felmagasztalt vagy felebegtetett, körsugározottat természeti tárgy, a mint reánk hat, bennünket vonz s hozzánk szól.

Ez nemesak a nép dalosánál, hanem a görög költőknél is így van. Ott sem a tropusok összehalmozásán, tehát virágok szaporításán, hanem inkább az eszméknek a természetben feltalálásán merengnek.

Im egy kis gyűjtemény mintegy 300 népdallal. És egymást érik benne a természetből vett gyönyörű képek, nem újak, de mindig érdekesekek. A csillag lefutása kapcsolatban van egy szép leány halálával. Temetőben egy „könyharmatos búfa, melyen a búbánat fészket rak s rajta ül egy fekete madár a szerető gyászos gondolata“ (Petőfi majmolás?) „Elrepült a madár, elhagyta a leány.“ Így a kis pacsirta, szomorúfűz-fától hulló levél, arany patak, virágerdő, virágos ákácza, páva, fa levelének hullása, fekete felhő s benne tollászkodó holló, pintyőke madár, cserebogár, rózsafa, melyen a szép leány termett, galamb, virágoskert, dombon levő ház stb.

A képek és szerkezet is összefüggnek a népdal eredetével, melyet már érintettem, s melyhez itt épen a képek és szerkezet ezéjából igen keveset teszek.

A nép képzelme magasan s messze elszáll, bár ismeretei korlátozottak. E miatt képei nagyok, magas vonatkozásuak, de nem sokfélék, nem sokképpen használtak. De tanul is s átveszen egyet-mást s néha azt mondja el, a mit nem a maga esze talált fel, a mi nem az ő ismerete köréből van véve. Tanul kivált a népies műköltőktől, kik a nép nevében s képében is tudnak szólni, mint *Burns*, *Béranger* vagy *Uhland*, nálunk *Csokonai*, *Czuczor*, *Petőfi*; még olyaktól, kik ha nem népiesen is, de könnyed stillal, bőbeszédvel, leírás- és elbeszélésbeli ügyességgel szólnak *Thomson* v. *Gellért*, vagy nálunk *Horváth Ádám*, *Dugonics* s mások. Van a nép szájában ilyen elég s ezektől képeket vagy szólásokat, melyek képekre czéloznak, de a népnek érthetetlenek s még formákat is vészen át. Így jöttek a néphez itt-ott a pogány istennevek, a vers-formák közül a hármások s némely bonyolultabbak. Egyik sem tarthatja magát szorosán a határok közt, sem a nép naiv művészete, sem a műköltők tanult mestersége. A nép átvesz, megszeret, énekel olyan éneket is, melyet nem ért, egészen magáénak nem ismert; mint némesak a maga főztével és süttével él s idegen izléstől elrontott ízű ételekkel is megéri idegen földön. Néha még inkább szereti a mi kevésbbé övé; inkább éneкли a mit *Csokonai* irt a *Tihanyi ecch*-hoz, mint a mit *Arany* irt ő neki ő róla. De ez már azon a népen esik meg, melyet csak tartózkodással kell olyan igazi néphez hasonlítani vagy komolyan s izlésre nézve is igazi népnek mondani. A műköltők művei még sem terjednek el annyira, hogy ki ne váljanak az igazi népdalok közül. S az igazi nép idomítgatja is a műköltőknek még könnyedebb munkáit is. Néha rövidíti mint a „*Cserebogár*“-at, melynek elmélkedő utóbbi részét mellőzi; néha szavait fordítja el s idomítja saját ínyére. néha, s ez nagyon érdekes, az alnépieségeket útasítja el. A nép, legalább a hol tudom, nem éneкли *Petőfi* dalában a rádást, hanem a sor egy kis módosításával („*rádásul ad d rá*“ vagy „*adjad szeretődöt*“) és nem mondaná *éd s apám*. Némely dalt pedig, bármily népiesnek gondoljuk is, nem szeret meg; sok u. n. népdal nem neki van írva. Czuczor „*Szöke leánya*“, ki a virágokat válogatja (külföldieknél is van ilyen) népiesnek látszik, de nem az; nem is veszi a nép tudomásul csak kivételesen. Ugyanaunak „*Forrás kútnál juhász bojtár*“-ja szintén népiesnek érzik, még sem tetszett. Talán leiróbb és részletesebb, kevésbbé könnyen lengő, mint a nép szeretné a dalt. Gyűjteményekben meg van, mert diákos emberek elterjeszthették kis körben, mert hiszen a gyűjtemények nem a népdal eszményét keresik, nem is a valódi nép eszményét — arra sokszor hivatások sincsen, s újabbaknak alig is lehet — hanem gépiesen írják össze a mit hallanak, a mint hallják. Így vegyül ide egy-két egyházi ének, honfidal stb., mindenik mesterkélts s nem ide tartozó.

A forma is, a tartalom is mutatja, hogy nem naiv eredetűek, nem természetből önként fakadtak.

Vehet s veszen is a nép képeket, formát s mindent idegen honosaktól is. Erdélyben az oláh népdallamok s talán dalok is hallhatók tiszta magyar ajkú nép, gyermek, tiszta magyar ajkú község fiai s leányai szájából. Így van más vidékeken is a dallamokkal s bizony a népdalokkal is. A nép egyik a másiktól nem idegenkedik; az idegen ajkúság magában nem okoz idegenkedést, míg más érdek vagy izgatás nem rontja el a dolgot. A hősök s általában kitünő emberek pedig ha nevökre nem, de alakjokra nagyon közösök minden ajkú néppel: mind a világéi. Így a Heraklesesek, az Oresztesek, a Hunyadiak, kiről való költeményét Arany tudjuk szerb hagyományok alapján adja s e szerb hagyományra vonatkozik az az illir dal is, melyet olasz nyelven ismer *Rubieri* (i. m. 483 l.) De nehéz kivált a tiszta lyrait, azt a csak érzéseket, eszméket tárgyaló, illatszerűen ide-oda lengedező valamit korlátok közé fogni, eredése helyét kimutatni; nehéz gyűjteni s még nehezebb összehasonlítani, legnehezebb pedig a monda vagy kép eredeti hazáját kimutatni. Csak azt mondhatjuk röviden, hogy a képek legnemesbjei a gyermekes képzelmű népnél eredtek, a mythologia által tenyészték, az újabb felvilágosodás által mindinkább kevesednek.

A népdal szerkezetére s alkatára nézve némi tanulmányainkból ezeket vontuk el:

I. Legigazibb népdal az, melyben egy kép, egy gondolat, egy hasonlítás van. Egy szikra, legfelebb egy kis pászortűz fellobogása egy pontban, egy irányban. A nép egy gondolaton elmereng hosszan, mint a gyermek (néha boszúságunkra) elmond egy kis hangzatos mondatkát egymásután számtalanszor, mint magunk is elszagolunk egy rózsát órákig. Talán ez az igazi érzés és élvezés. Talán a körül-körül nézegetés, forgatás, kerülgetés az egy tárgy körül élvezve merengésnek, az érzés közel tartózkodásának, az elme távol csapongásának jele; a más-más virágra szállongás bármily természetes is, de már némi elégtűlni kezdéssel vagy az ész közbejátszásával jár.

Az ily dal csak négy vagy nyolcz sorra, néha csak kettőre terjed. Egy közmondás vagy egy epigramma terjedtségének felel meg. A gondolat, bár egy pár mondatban, teljesen ki van fejezve. A dalló néha unatkozás nélkül elmereng a rövidke dallal, mint a pusztai ember a távolról egyhangúlag zúgó harang hangján, vagy a tücsök szólásán. Egy némely dal egyhangúsága erre mutat „Pántlikás kalapom fújdogálja a szél“ egy versű, egyhangú dal,

de mintha pusztai tartós járáshoz termett volna. Mintha nem is elég volna az ílyet egyszer vagy tizszer elmondani, hanem százszor kellene. Mintha a dalló egyszerűségébe tartoznék ez a tartós merengés meg nem únása, ez a mélysége is az érzésnek. Mászor keveselli, told hozzá néha hasonló hangulatú vagy tartalmú, más darabból vagy akarhonnán, még egyházi énekből is, de a valódi dal ez által sokszor elveszti hangulatát, kerekdedségét s teljességét; túlhalmozottá lesz, a gondolat egyetlen drága köve mellé tett kisebbek, nemtelenebbek által elhomályosodik; igaz tü-zét, fényét elveszti.

Az egyszerű népdal példái számosak külföldön is, nálunk is. Így Erdélyi III. 19. egy hasonlat van: a szépen felöltözött szép leány és a csikó u. o. 41. 42. 49. a veres égalj búbanatot jelent. Így az ismeretes: „Nem anyától lettél, rózsafán termet-tel“ stb., a „Ha meghalok se bánom“ . . . mindenütt egy gon-dolat tömött rövides beszédben teljesen kifejtve; megtoldva az életben, de folytatásuk gyarlósága szembetünő. Méltó Erdélyi Népdal Gyűjteményének utolsó darabját különöbben ily apró teljes értelmű valódi népdalokért, melyekre úgy látszik utóbb talált, megnézegetni. Találni fog az olvasó kis keretbe foglalt gondolatot, hangulatos és hangzatos alakban mély érzést és szerelem tü-zét, melyből valóbban ismerheti meg a népdal természetét. Erd. II. 36. III. 5. 21. 23. stb. Ide tartoznak az olasz virág-dalok, egy virághoz kapcsolt vagy azzal össze sem függő, néha egy, máskor egységes gondolat, melyről utóbb lesz szó. (Láthatók még ily dalok Shaksperenél, péld. Steuerwald Das lyrische bei Shakspere 86. El templomba esküvőre, u. o. 95. Jer a zöldfa alá, u. o. 118. Vedd el, vedd el ajkadat, u. o. 119. Orpheusról, u. o. 122. Desdemona dala.)

Tapasztaljuk, hogy a hosszabb dalok utóbbi verseit elfeled-jük. Még könnyebben elfelejti a nép s dúdol egy verset a dallamon merengve s főkép vagy egyedül a dallamban fejezve ki nem sokfelé csapangó, de csak egy fő gondolat körül maradó egy-hangu mélázását.

Az egységes gondolat részeit elszámolja, a tárgyhoz szoro-san tartozókat elmondja, változtatgatja a népdal. A kedves szépségeit több virágban találja fel, több dologgal veti egybe, több mértékkel méri. A páva tulajdonait mondja el „Ha én páva vol-nék“ stb. című dalban.

Máskor kevésbé változtatja; csak újabb mellékszókat alkal-maz, vagy épen azon egy cselekvés több mozzanatát említi: Így olasz dalban Rubierinél 60: Sirass engem ha távol vagyok, ha meg akarok halni, ha halálomon vagyok, ha koporsóban volnék. Ugyanebben mellékesen: egy csillagot hagyok jelül, mikor az nem

ragyog, sirass meg, mikor nem lesz sem nap sem éj — stb. És a csillagot meg éjt ismétli felváltva.

Néha 3—4-félét, tárgyat és dalt összezavar: „A mezei kis pacsirta — mind a két szemét kisirta. — Sirok én magam is — sir az én galambom is — Lehajlott értem az ág is. —“ (Alföldi. Vásárhely). 1. A pacsirta sir; Siró voltát némely idegen dalból sejtjük; de ide rim kedvéért van téve. — 2. Az ág lehajlása is rimmal együtt máshonnan elegyítve. (A pacsirtáról másutt így: „A mezei kis pacsirta — Nótáját az Isten irta“. *Kis Múzeum.*)

Ilyekben az olasz igen sokat ismétél s mindig egy szó, például jelző változtatásával, vagy új szó belehozásával új sort alkot. Ez az ismétlés a dalló melázásával egyez ugyan, de sokra terjesztve ki, unalmassá lesz, a gondolat tartalmát kevesíti; a költeményt gondolatban szegénynyé, a hangzat sikeretlen változtatása által mind együgyűbbé teszi. A magyarban ez sokkal ritkább, sőt olyan eljárás, mely egy-egy szó változtatása által szaporítja a sorokat, csak a leggyengébb népdalokból ismeretes. Énekelték ezt:

Megérem még azt az időt Sirva megy el kapum előtt
ismétlés: Sirva megy el kapum előtt Megérem még azt az időt.

A népdal, vagy bármily dal, ha csupa gondolat, célját nem éri el, kores valami. De ha csupa hangzat, hangismétlés, hangjáték, gyermekessé lesz. Másképp gondolkozik *Rubieri* (i. m. 243.) hol szépen beszél ilyképen: „Egy gondolatot keresett (a dalköltő) . . . meglelte . . . megállapodik fölötte és édeleg vele, más-más rimelő szóban ürgefi-forgatja mint a játszi ebecske, midőn szagáról feltalálja az elvetett követ, s ráismer azon kedves gazdája kezére a ki elvetette. — Ez a mámor egy neme — Ismétli, mivel nem nyujthatja meg: ismétlése nem bágyadtság, hanem erély; nem üresség, hanem hathatóság; innen van, hogy isméteinek legnagyobb költők, s ezek közül a legrégebbe, a legnemesebben népszerűk, jelesen a patriarchák, zsolttárirók, a proféták.“

Az ily egyszerű, egy gondolatot tárgyaló népdalok egy tünet vagy tárgy megtekintésére fakadnak ki. Az érző szív minden kis hatásra gondolkozik, mindenre érez. Meglát egy falevelet szállani a levegőben, a nép költője, vagy saját szívének népies költője s rögtön azt gondolja: oh ha arról a honnan az száll, az jőne a kit ő óhajtana. Vajon az-e? Nem az, csak falevelek. Eből fakad ki az ilyen dal (*Rubieri* 243.):

Vedo chi vedo, e non vedo chi voglio stb.
Látom a mit látok, nem látom a kit akarnék,
Látom a levelet repülni a levegőben,
De az én szerelmem csak nem jön vissza,

Ki ama halmon túl ment és még oda van
 Hejh meg sem látom őtet. . .
 Túl ment ama halmon az én szép kedvesem.

Vagy a nap lehaladását látja s hasonló bánatos gondolata
 támad :

Oh nap, mely lehaladsz, mely lehaladsz,
 Oh nap, mely túl haladsz ott ama dombokon,
 Tégy egy szivességet, ha megteheted,
 Tedd meg a kedvemért, ha megteheted.
 Köszönd szerelmemet; még ma nem láthatom.
 Oh nap, mely elhaladsz ama körték felett,
 Köszönd nevemben a fekete szemeket.
 Oh nap, mely túl haladsz ama gyertyánokon,
 Köszönd a nevemben ama szép szemeket.

Mi természetesebb? Hiszen láttuk, hogy megyen a költői
 gondolatok felébredése, a képek azokhoz való csatlakozása. A
 szerelmes ifju ott ül egy fatuskón s kedvesére gondol; szemével
 kíséri a napot a mint csendesen lehalad és gondolja: Ime a nap
 lement s én nem láthatom szépemet, ki ott lakik hol a nap le-
 haladni látszik. Egy képen foly össze minden érzése, s gondo-
 lata is egy üdvözlésben nyilatkozik.

II. Néha több képen adja elő gondolatát, többféleképpen kü-
 lönböző tájról valókbán. Így (*Kis Muzéum* 116). „Édes boldog-
 talanságom“ kezdetű, melyben a kedves elmondatik lelke meny-
 nyezetes ágyának, szíve virágvásárnapjának, reménye virágjának,
 — öröme bimbójának. Csinos kedves dal; de műköltés nyomai-
 val. Hasonlóul a szeretőjéhez lovagló éneke (u. o. 30) hol a lo-
 vaglás közben feltetsző dér, harmat, kemény göröngy, vezéresil-
 lag, a távol csillámló Duna stb. soroltatnak el, s végre a ház,
 melyhez megérkezik.

Egy olasz dal (*Rubieri* 209 l.) elég furesa hasonlatokat szám-
 lál elő, a szeretett nő szépségéről szólván. Szebb az mint a pá-
 pa (!) pirosabb mint egy biboros főpap, fehérebb mint a répa
 (rapa!) ízesebb mint a só, illatosabb mint a rózsa. — Több ösz-
 szefüggéstelen kép. Erd. II. 236.

Ilyenforma *Shakspeare*-nél: Fújj fújj téli szél (Steuerwald 96).
 Rosalindáról több kép (u. o. 97). És ama gyönyörű dal *Hamlet*-
 nél a napról és holdról (u. o. 104), mely dalt oly szépen, talán
 az eredetinelél hangzatosabban fordított *Schlegel*, oly darabosan a
 magyar fordító. És a sirásó dala (Steuerwald 108) s szerelmi dal
 (u. o. 116).

A képek néha szorosabban, máskor kevésbé függenek ösz-
 sze. Eléggé összefüggők (Erd. III. 30.) ily kezdetűben: Falú vé-
 gén keskeny gát, — magas ház, — vékony deszka kerítés Kevés-

bé (u. o. 32.) a kalap karimája, a kikelet nyíló virága, az új szoba, vagy (u. o. 56.) a kis patak, a fülemile madár, a széltől hajladozó nád, a ma sült lepény. Vessük össze még (Erd. III. 41) a fenszálló héja, a kis madár, a szép tavasz, (II. 192.) leány kinek lába aludt téj, az álla czitrom, nyaka malozsa szőlő stb. Így (II. 40.) hol egy 12 soros versben fecske, dongó, légy, méhecske, békavirág, rózsa vagy malozsa stb. jönnek elő s utóbb alig illik hozzájuk, a prózáilag összehordott dolgokhoz a néhány hangzatos sor: Nem sirat egy rigót egy nyár, nines felpénzben egy garas kár stb.

III. Az egyes vagy több képhez külön elmélkedést csatol. Így ezek: (III 7.) Vezenseny felé látok eget, (u. o. 11.) Fekete pántlikám fujdogálja a szél. (Változat: Pántlikás kalapom...). A legszebbek egyike: Szárad a bokor a tetőn. (Erd II. 7.) Lásd alább.

Ily elmélkedés néha más fajta dalból tolatdik oda. Okát mondtam. Néha egyházi énekek hangulatjára ismerünk benne.

Sorozzuk ide a képekben vagy képek nélkül való gondolatok dalbeli kifejezését. Van ilyen *Shakspeare*-nél (l. Steuerwald), van a magyar dalok között is. Rendkívüli csinnal, tartalmassággal szövi össze szép tartalmas mondatait vagy képeit, melyek komoly hangulattal szólnak, a felindult költő. Magyarban két ilyen szép példáját említhetek. Egyik *Bercsényi* műve volna:

Ne higj bátyám a németnek,
Akár mivel hitegetnek stb.

Másik szintén régi:

Arany-ezüstért, cifra ruháért
Leányt ne végy el koszorujáért...

Az elsőnek hangulata oly igazi, oly jól van kifejezve, hogy a mű, nemcsak nemében, a németek sok ilyese mellett is megállhat, de jeles szerzőjének nevét örökre diszesebbé teszi. (*Shakspeare* Learjében több példányszerű ilyen.)

A többi elmélkedő ily dalokban Balga tagság stb. oly kevés költői alkotás, oly prózai nyelv stb. van, hogy didaktikus versezgetnek is gyenge, nem hogy dálnak nézhetők. Tartalma érdekességéért kedvvel énekelgettük mint akármely hazai, templomi elmélkedő s dogmás éneket, melyben például Krisztus születése vagy szenvedése iratott le.

IV. Dalok, melyekben történet, cselekvés, tehát tény-tartalom van, egy vagy több mozzanattól álló Szeretetből, haragból, búsulásból, elválásból s effélékből. Elváláskor, találkozáskor, halál esetén történhetők. Egy versszakasztól igen sokra, igen hosszásra terjedhet dalok. Egy lépéssel tehető cselekvést, majd több mozzanatot tárgyalók. A ténynyel, cselekvéssel társuló indulatok, érzések, gondolatok. Sokszor hézagok a tények vagy mozzana-

tok közt. Az óda „beau désordre“-je vagy a *Goethe*-féle „kecker Wurf des Volksliedes.“ (Erd. II. 8.)

Volt nekem szeretőm stb. elég világos menetelű darab, de a 9 l. (10) első és második szakasza nem függ össze; mert azt, a ki elhagyott, alig kérhetjük arra, hogy Istenét kérje egyesülésünkért. A 13 l. (18) két szakasza ismét csak oly összefüggésben van, melyet a sorok s tán a hangulat egyformasága ad. Ily összefüggetlenek: Erd. II. 11. Boldog. II. 66. (123). 67. (124). 72. (136). 122. (238). II. 83. (162). II. 120. II. 234. (260).

De néhol bár különböző tartalmúaknak látszanak, benső vagy tartalmi összeköttetésben vannak. Így Erd. II. 17. (26) a dal strophái, melyben egy csinos tehetős kényes ficzko úrias volta tetszik meg a dalló leánynak, utóbb úgy látszik arra gondol, hogy szegénynyé is teheti ez a kényeskedés; de a szeretet mindent kipótol.

Ilyen hézagok vannak a következő történelmi értékű népdalban: (Népköltési Gyűjt. I. 297).

Szennyes az én ingem, szennyes a gatyám is;
Majd hoz Kossuth tisztát, Türr Pista meg puskát:
Éljen Garibáldi!

Kossuth, Klapka és (meg) Türr, mind be fognak jönni,
Sereg is jön velek, Husz-harmincz ezernyi.
Éljen Garibáldi!

Beh sok itt a holló, De kevés a kard s ló;
Majd elhozzák, csak mi Legyünk készek halni.
Éljen Garibáldi!

Im a szennyes ruha és a katonáskodás, a holló meg a kard és ló közt felöltik a hézag, vagy nehezen érthető a kapcsolat. De a szennyes ruha a régi és harcra vágyó honvédé, a holló a harci tér felett szokott kóvályogni s halottak testét jeleli, a tiszta ruha újabb felszerelést, a bujdosás szennyéből kivetkezést jelenti. Ime a képek egész sora, még pedig jelentős, jóslatos, hangulat teremtő képeké, megfelelő érzéssel elmondva, előtűntetve.

A népdal költője nem érzi szükségesnek, hogy mindent ki-magyarázzon, sorba szedjen, mintha félne, hogy meg nem értik. A népdal közös érzésszerű állapotra alapítja a mit mond, s közös hangulatra. Nem régi vagy avult képeket, régiek vagy más gondolkozásuk szólásaival ad elő. Nem más világ nézetét, nem idegen hangzatok hatása alatt tolmácsolja. Gyenge s távoli érintésre, még téveteget illetésre is felgerjed a rokon érzés.

Párbeszédbe foglalt érzések Erd. II. 49. II. 73. (139). 99. (198). Mintha *Horatius* gyönyörű „Donec gratus eram“-ja egyszerű, kissé prózai kivonatát hallanók. De az ilyekben az egy-

szerűség mellett a természetesség s a jól kifejezett hangulat miatt van valami vonzó. Van-e meghatóbb mint a kurucz énekek közt a búcsúzóknémelyike: Édes hazám, szánjad válasom. Továbbá az az egyszerű „Elmégy tőlem?” — „El biz én.” — „Itt hagysz engem?” — „Itt biz én.” — „Nem száusz engem?” — „Nem biz én” is saját egyszerű kedvességgel bír, nem csak a talán kedélyesen komoly tartalomért, hanem az egyszerű esinosenyelvért, melyet ilyekben az egyszerű ember lángelméje úgy eltalál, hogy a műveltek nem tudnák utánozni, vagy idegenek átvenni. Mint az a rendkívül hangulatos: „Hol jártál báránycám” stb. Párbeszéd van még Erd. II. 23. 24.

Sokkal inkább találjuk az előadásbeli rendet, a szakaszok összefüggését a románczczá fejlett népdalban. Az ilyen még azokat a hézagokat sem engedi meg magának, melyek az alföldi és székely nép balladákban vannak, melyek ezeknek valódi szép tulajdonai. Románczok közé foglalom a cselekvés több mozzanatóval bíró, voltaképp nem elbeszélő dalokat. Erd. II. 140. (245). 131. (252). Lehető, jövőt, külső változásokat bensőkkel viszonyban ad elő. De bennök nem az események meglepő, sőt elrémítő jelenségeit szemléli és számlálja el a költő, hanem az észnek vezetékén, fonalán említi a nem oly csodás eseteket. Olykor ezek a legbecesebb gondolatokkal leggazdagabb énekek, és legkevésbé zavartak.

És ez a dolog természetéből könnyen megérthető. Akár a külső viszonyok által nem tárgyiasított érzések, akár a kínos emlékezetű események közt nehezebb rendet formálni, mint ott, a hol a fontosabbakat a higgadtabban felfogható real dologgal való kapcsolat kiemeli; hol a gondolatok már külsőkkel való összefüggésük miatt is elhatárolva, sőt sorolva tekinthetők, vagy tűnnek előnkbe.

De maga a ballada-félének zilált előadása, hézagos folyása, az ilyekben csak a fő s kiemelkedő események érintése, szemben a műköltés románczainak szabályos folyásával, prózai érthetőségével stb. ez maga is mutatja mi a különbség a műköltő és a naiv vagy népköltés között. A népdal őszíne, valódi érzés-tartalma, valódi élmény; a népköltő s minden igazi költő azt éneкли, a mit valóban átélt, érzett; nem azt, a mit elmélkedés által feltalált, mint távolról érzékeltet, vagy eltanultat, mint érdekest, de nem érintettet. Tehát a népköltő nem kigondolt eszmét, vagy mások leírása által mesterségesen felgerjesztett érzést, hanem olyat énekel, a minnek felgerjedését, vagy támadását, lezajlását maga közvetlenül kiállotta. Az érzések rohamában nem énekel senki; csak azok emlékezetbe való visszaidézésére az örömeik és fájdalmak újra érzése alatt énekel vagy szerez dalt mindenféle igazi

költő: a műköltő és a nép dalosa is. Amaz gonddal renanzi szavait, eszméit, e közben a gond meg is hűti őket; a mellett a nem is oly hevesen és mélyen érzetteket fontolgatva, művészi csinosítgatásával alkotja; emez pedig nyersebben, vadabban, szakgattottabban, de bensőbbben. Ez az oda elöl elmondottakból következik. A rendet eszközölő kifejtések, összekötések épen nem a természetes heves indulat sajátjai; — még ha azoknak nem egyenes hatása alatt, hanem csak emlékezetbe idézése idején énekel is a költő.

Meggyőződésem, hogy a népdal vagy igen rövid, és akkor formás, szabályos; vagy ha hosszabb, több gondolatból összetelldott s kevésbé szabályos menetű. Ha tény-tartalmu vagy elbeszélő ballada alakban, hézagos, nehézkes; románcz alakban újszerűbb és szabályosabb. És ha a magyar népdalt a német, olasz, francia népdalokhoz hasonlítom, melyek között legegyszerűbbek és így legigazibbak az olaszokéi: azt kell mondanom, hogy a mi népdalaink, a valódiak; a mint eredetibbek, úgy rövidebbek, s a mint hosszabbak, úgy ziláltabbak is. Inkább a hangulat, mint a gondolat kapcsolatát, sorát követik. Előnyök nem az a mélyen fontoló elme, mely a németekéiben található, az a mély kedély, mely magas röptű elvont szavakban fejeződik ki, általában a szép, fensőbb szépségű, de nem közvetlen költői nyelv stb., mely a németekéiben található; nem is az a könnyű játsziság, elmésség, gúny és lepkeség, mely a franczián uralkodik; hanem őseredeti egyszerűség, könnyedség, szép sima nyelv s lejtő hangesés. Nem oly gazdag a mi népdal-költésünk sem gondolatokban, sem képekben, de közvetlenebb és hangulatosabb.

A népdal szerkezetéhez, egyszersmind a képek abban való alkalmazásához tartozik egy érdekes jelenség, mely az újabb irodalmak közül — népköltési irodalmat értek — az olasz némi kivételével gyakrabban egyedül a magyarban található. Sokszor fejtegették e tulajdont, hadd tegyek valamit a mondottakhoz, talán egy kicsiny nyelv világosodik a dolog ez által is.

Előbb szoltunk a képekről. Említettük a képek összehalmozottságát is. Most azt teszszük a mondottakhoz, hogy néha egy kép vagy egy jelentős szó, úgy tétetik a dal elejére, hogy a tartalommal hol lazábban függ össze, hol semmi összefüggésben sincs, de úgy hogy a gondolatoknak néha bevezetőjéül, máskor a hangulat előkészítőjéül legyen, néha csupán egy az utóbbi sorokban és szókban visszahangoztatandó hangzatot pendítsen meg. Ez utóbbi esetben olyan, mint a zenemű kezdése előtt a húrok vagy kürtök stb. hangjai helyességének próbájául kiejtett hangok. Előbbi esetekben szorosabb a dal tartalma s az ily előhangzatok közt a kapcsolat. A hangulatot jelező, előkészítő kép vagy

előjáték. Ide tartoznak általán véve a régebbek közül, az ily dalokban lévő jelenségek:

Szárad a bokor a tetőn, Haragszik rám a szeretőm;
 Verje meg az én Istenem, Ki áskálódik ellenem stb.
 Kútágasra szállott a sas, Engem rózsám ne csalogass;
 Csalogatott engem más is, Náladnál szebb virágszál is stb.
 Zöld a kökény majd megkékül, Most vagyok szerető nélkül stb.

Ilyen igen sok van Igy Erd. I. 64. 68. 74. 75. II. 7. 18. 40. 42. 47. 58. 59. 70. Népkölt. Gyűjt. II. 69. 72. 76. 78. 95. 112. 119. 130. II. 70. 73. 74. 75. 76. 88. 90. 98. 100. 105. 126. 129.

Erdélyi bőven szól rólok és szól a Népköltési Gyűjtemény is. Régi műbírálóink is megjegyezték a tüneményt, és legalább a classicista *Kölcsey* izetlenségnek tartotta. (*Erdélyi* II. 409). Vagy igazán mondva: üres tarkaságnak.

Erdélyi úgy gondolkozik, hogy az ilyekben:

Kicsiny falu fehér ház, Hát te babám mit csinálsz;
 Hej egyengetem magamat, Várom a galambomat
 vagy: Magas a toronyak teteje, A juhonnak nincs mezeje;
 A juhonnak kell jó mező, Nekem barna szép szerető.

az ilyekben festőiséget találhatni. Mivel pedig a dalban hangzatot kell keresni, nem szemlélhető képet — jobban mondva: dalban valamely képet az érzéshez nem tartozólag külön kitüntetni, szemléltetni nem lehet — elismeri, hogy ez csakugyan különös szokás, csupa hangjáték-féle, gyarlóság s csak meg kell benne nyugodni. A Népköltési gyűjtemény már többet lát a dologban: kapcsolatot a dal tárgya és az elől tett kép között, a tartalom dologi hangulati kapcsolatát s néha nagyon is érthetőt; ettől különböznek aztán a csak hangzás végett oda tett szólások.

Tehát csakugyan kétfélere oszthatni az ilyen jelenségeket, a melyekben a kép benső kapcsolatban van a dalbeli gondolattal s annak érzés-tartalmával s a melyeknek semmi ily összeköttetését nem találhatni, melyekben tehát nem is a szóban foglalt kép, — néha nincs is kép benne — hanem a szó hangzata foroghat fenn. Ez a szó hangzatot pendít meg, hogy utóbb hasonló hangzásokkal kísértessék, előjátékot ad s mintegy kíséretet a dalhoz.

Amazok kapcsolata szorosabb vagy lazább. Lehet a tartalmat előtükröző, azt kicsinyben felmutató kép. A tetőn száradó bokor nem jelezi, hanem kifejezi; teljes valójában felmutatja a szeretőjétől eltaszítottnak bánatban szenvedését. A jegenyefán ülő holló gyászruhája ha nem oly teljesen is, de gyönyörűen jelezi a gyászoló sorsát, kit többé nem szeret az ő rózsabimbója. Ilyen van több is. Ha ez nem költés, nem is-

merek költést. — Ha az érzeménynek képből vagy képekben s a képeknek megfelelő hangzatba foglalása nem poesis, nem volt költő sem *Goethe*, sem *Dante*. S mondhatom felséges költés az, mely nem is egy mozzanathoz, egy viszonyhoz, hanem egy lelki állapotnak több mozzanatához talál magasztos képet, mint itt a tető, a bokor, és száradás összetevésével s hozzá még a velek járó mellék gondolatok felidézésével előállított s a természet kebeléről vett látvány. Ide aztán nem alkalmazható *Erdélyi* megjegyzése, hogy a dal hangzatos akar lenni, tehát nem festhet, le nem írhat („a dalt (!) nem látni, hanem hallani kell.“) Összezavarja a *Lessing*-től tanulhatott nézetet. Ha részletes, az értelemet érdeklő vagy valamely dolgot bőven előállító képirás nem ide való, de egy szóban vagy szócskában hangulatosan felmutatott kép villanyerejű gyors hatása soha sem ellenzi a dal közvetlen hatását. Az az egy szó ha igazi, magába gyűjti az összes érzést, és azt egész erővel lövelli ki, mint mindnyájan érezzük: a kik a népdalt élvezni szoktuk. Nincs annak a sajátságának mentegetésre szüksége; legfeljebb azoknak irányában, kik érzéseikben a természetből nem tudnak kiindulni, kik a tetőn levő bokorban vagy a jegenyén ülő hollóban, mint a művelt élet szoba-foglyai, nem találhatnak kedves jelenséget. Kevés azt mondani, mintegy röstelve a dolgot, hogy az ősrégi szokás aethetika elmélettel nem igazolható, de talán mégis művészet. Mondjuk, hogy az ősrégi költés legigazibb módjainak egyike. Mert a természetben látni oly jelenséget, mely érzésünknek megfelel, s azt hangzatosan elmondani: ez a dalban a poesis. Így csendes patak folydogálásában saját könnye folyásának találja mását, a csillagos égre tekintve saját bánatjára gondol, a széltől hajladozó nádban a leánykához való hajlandóságát, de annak is tőle lehető elhajlását, általában ingatagságát jelezve találja, vagy az amott kerekedő fekete felhőben s az abból kiszálló hollóban saját sötét végzetét szemléli: ez nem szégyelve említendő sajátság, hanem igaz poesis, melylyel dicsekednünk kell.

Sokszor távoli a tartalom kapcsolata, de mégis megvan, csak gondolkozni kell róla; a nép fiát, helyzetét, környezetét kell tekintetbe venni. A „vékony deszka“ (jobbán ócska, mert a vékony nem átlátható, az ócskának esnek hézagai), kerítés és a „karsú teremtés“ és a „kedvedre ölelés“ közt feltalálható az összeköttetés. Amazon átláthatni s meglátni a karsú leányt s elmondhatni, hogy a ki öleli, talán már kedvére és szemrehányás nélkül teheti. Az árok, a mély árok, mely elválasztja a szeretőket egymástól, könnyen reá vezet a gondolatra, hogy a hideg vagy hűtlen szerető után többé nem jár, — mélylyé lett köztök az árok. Es így igen sokszor. A phantasia érdekes játéka van itt s így valódi költőiség. A képet belefoglalhatná a dalba, néha teszi

is, de külön elől kiteve, még inkább feltűnik a kép s benne a gondolat; amavval mintegy ábrázolja s némi elmésséggel rejtélyesen, találatólag jelezi a mit mondani akar; előre érezteti a dal ízét, hangulatát; a beszédben pedig igazán népiesen, a mondatfűzésben mellérendelőleg jár el. Ez a gondolat- és mondatfűzés legősibb módja.

Valameddig ez a belső vagy külső, de némi megfigyelésre, az az a rokon hangulat ösztönével feltalálható viszony megvan, költői értéke van az ily eljárásnak. Visszatetszőbb és kevésbé érthető a második mód: a hangulat végett való előtevés. Ez egyzersmind a magyarnak csaknem kizárólagos tulajdona. Az ilyekben:

Csipkés a szőlő levele, Vártalak rózsám az estve,
 János a szeretóm neve;

lehetetlen a tartalom kapcsolatát lelni, — legfelebb a szőlőben munkáló kötő leány szeme akad a szőlő vesszőre s elméje mintegy belé botlik, úgy alkalmazza dalában amannak nevét, nem dala tartalmához, vagy a maga gondolatához a szőlő levelet mint dolgot. De nézzük meg:

Szőlőtőke jegenyefa, Tiéd leszek még valaha.

Igaz, hogy a magyar sohasem köti jegenyéhez vagy nyárfához a szőlőt. „Ulmis adjungere vites” itáliai szokás volt. De hátha valamely vidéki szokásra czéloz a népdal; mert néhol hosszú, jegenye nagyságú karókhöz kötik s így a jegenye bármely igenyes fát jelentene. És így nem tudni, nincs-e ebben célzat kapcsolása.

Virágzik a kökényfa, Apró virág van rajta;
 Apró virág apró lány, Mégis jobb a nagyobb lány.
 Zöld a kökény majd megkékül,
 Most vagyok szerető nélkül.

A legény nősülhetnék, a nélkül hogy nősülhetne. Nem ismer neki való nagy, vagy nőül vehető leányt. Természetes, hogy az apró virágot, a fejlett virág s az éretlen kökényt az érett ellenében leszólja. (V. ö. „Érett kökényt ehetném, Veled enyehetném” ez a kökény pedig nagyon gyakori és kedvelt vad gyümölcse a mi hegylakó népünknek. E mellett kedves színéért s alakjáért is kapós, több dalban fordul elő.)

Az ily dalokban kereshetünk *Erdélyivel*, mint láttuk, kihasználást, hézagosságot, zavart stb. De e nélkül is fordulnak elő ily dalok, ily szerkezettel érthetők s valóban hangulatosak; épen az ily szerkezet által nyerve hangulatot, gerjesztve figyelmet. Egy név benne, melynek összerű tartalma előre figyelmet von magára. Oly dolog, melyet hasonlatúl is szoktak felhozni a termé-

szetből, az egyszerű ember élete köréből. De néha valódi visszhang, melyre több hasonló hangzás következik. A hasonló hangzatok nagyon könnyen, természetesen csatlakoznak, úgy mint a hasonló alakok, képzetek. A fekete holló tollaiból könnyű a gvászruha feketeségére, a harang kongásából hasonló hangra, sőt a tartalmatlan hang után tartalmas, jelentős hangra gondolni; vagy inkább hangolódni.

Ha oly költő és műbíró mint *Kölsey* nem értette meg és elítélte, ha még olyan tanulója is a népköltésnek mint *Erdélyi* szégyenlette: onnan van, mert a classicaí irányú emberek egyoldalúságával, s a külföld elme-műveihez mérve tekintették, nem tekintették pedig a nép eszejárása s az emberi szellem elemi mozgásainak törvényei szerint. A classicismus restellett, legalább itt nálunk, minden népies naivitást, a kedély gyermekes nyilatkozásait. Esmerték az újabb költők versalkotását, refrainjait stb., de sokkal inkább kedvelték a régi görögök s rómaiak mér ékes verseinek, ódáinak, epikai műveinek ily hangzatok nélkül folyását, eszességét, érettségét. És a régiek költésében a mi primitív, naív, természetes volt, nem ismerték. Hajlandók voltak tehát — figyelem nélkül hagyva a nép legszebb dalait, mindig művésziest keresvén és nem magától könnyűt, hanem mesterkélten könnyűt, — szoros összefüggést keresni a költői művek mondatai közt is. A keletiek összerakott, nem összeszótt-font mondatait, oda vetett, nem oda illesztett képeit ismerhették volna a bibliából, összehasonlíthaták volna a nép meséinek, dalainak, találós meséinek stíljával: de nem látták méltónak. Még a ballada igaz alakját sem ismerték s ismerve sem szerették: neve alá a románczokat tették, nem foghatták fel, hogy a népdal különössége a képek és szólások azon laza összefüggését utánozza, mely a keleti s más költésben is található. Legfelebb annak elfajulása. Itt a tartalmi kapcsolat helyébe a hangzatbeli összetartozás áll. Vagy inkább amaz állott ennek helyébe; ez ősbibb, természetesebb s mi több: indulatosabb előadásmód. Nem érezték a műbírók, hogy azok a lazán összerakott mondatok, elszórt képek, mint elszórt virágok az érzés nagyobb hőfoka által tartatnak össze, tehát költőibb előadással. Mert az indulat sajátja az ily szakgatottság, az értelemé a rendezettség; mennél nagyobb az érzés és képzelődés hatalma, annál kisebb a szükség a rendezettségre.

E mellett azt sem kell felednünk, hogy a gyermek és a hozzá sokban hasonló nép, inkább a hangzatért, mint a gondolatokért költi és mondogatja dalit. A régi népek igazán népi eredetű költeményei is azt mutatják, a mennyiben ugyan vannak emlékei. Azok a dalocskák, a melyek megmaradtak az ősi görög világból, például az *ἄλει μύλη ἄλει* stb., vagy a triumpháló római

katonaság dalai, vagy Aeschylusban itt-ott a refrainek, valamint a legősibb s legegyszerűbb népdalok a francziáknál és olaszoknál, melyekben már oly sok ismétlés, oly kevés az értelmi vagy cselekvény-tartalom, hogy valóban unalmasak a műköltés avatottjának, a mily kedvesek a dalló zenei vagy éneklő vágyásának.

De tapasztalható is, hogy a midőn egy borozó víg társaság es zétől elbucúzik („Isten veled édes eszem“), azaz teljesen a kedv szárnyaira emelkedett, minél kevesebbet kíván az okoskodásból, minél többet a minden fontolástól felszabadult kedély élvezéséből, az éneklésből. Ilyenkor termettek az ismétléseken kívül azok a zavaros tartalmú vagy éppen gyermekes bohóságú dalok, tu sok stb., melyeket alább is mindjárt említünk.

A legújabb időkben, a költésnek az eszesedés és szabályosodás hatalma alatt való fejlődésében is elég ily elemi és népies hangjáték maradt meg. Ide tartozik például az ABC betűivel való játszás. Minden betűt sorba elővesznek, mindenikhez rimelő szót mondanak, vagy az előbb említett s az utóbb refrainbe foglalt betű közé különféle tartalmú sorokat iktatnak. Így *Erdélyinél* I.

AAA Éljen a nagy csutora,
Szomjas torkok tutora,
Ki ne fogyjon a bora.

AAA Éljen a nagy csutora,
EEE Adjuk egymás kezébe...

JJJ Meg kell szépen ölelni... stb.

Van egy másik, melyet újabban *Bartalus* közöl a Kisf. társ. Évl. XIX. kötetében, s melynek egy némelyik sora így hangzik:

IKLM Nem kímélem

Torkomtól a jó bort, Lábammal rugom a port.

NOPQ A nagy torkú

Hajtsa fel üvegét, Üzze el felleget

NOPQ A nagy torkú...

Végre egy, melynek tisztátlan tartalmából — ez okozhatta, hogy ki nem adták — csak ennyi jut eszembe:

Jaj be nehéz az az abc...

(L. Népköltési Gyűjtemény II. 251. 255. 256.)

Van *Amadetól* maradt is ilyen. (Figyelő. Kiadja Aigner XII. 386.)

Olaszban és németben leginkább gyermekjátékban találunk hasonlót. Például:

A—b ab: Thu die Kappe ab,

Abc Die Katz läuft in Schnee,

Der Vater hinter her stb.

Angol gyermekdalban előhang, de nem az abc betűi. Lásd *Hughes Reading Book*.

Francziában hasonlóul, péld. (Scheffernél I. 243.) egy a melyben a város nevek adják a rím hangot. Így:

A Paris — sur un cheval gris
A Rouen, an sur un cheval blanc
A Toulouse, sur un cheval rouge stb.

Hasonló játékot üznek a hét napjai neveivel, hozzájok ri melő szókon végzett sorokat illesztve. — Népkölt. Gyűjt. II. 303. Az olasz versek közül némelyik szerelmes tartalmat foglalt ilyféle versekbe: *Igy Canti e racconti* IV. 259. *)

„Uno! La mia 'morosa l'é vest'i di bruno,
E'l verde e'l giallo non lo a portare;
Anima bella non m'abbandonare.“

(Egy! Az én szerelmesem sötétbe öltözik. Zöldet vagy sárgát nem szeret viselni. Édes lelkem ne vess meg engemet.)

„Dui! La mia 'morosa é stivà 'con nui,
E po'la pace non la vole 'rfare.
Anima bella non m'abbandonare!“

(Kettő! Az én szerelmesem velem összekapott. — És újabb békét kötni nem akar. — Édes lelkem ne vess meg engemet!) Így tovább a 13-ig, melylyel befejezi.

Kivált gyermek versekben és dúdolni valóknak mindent fel keresnek a mi csak hangnak felhasználható: állatok neveit, álla tok kivált madarak hangjait, a harang kisebb-nagyobb terjedtségű hangzatát, a gyermek tagjait stb. Ezekhez közelít a nép dala is, mely főkép hangzat akar lenni. — A minálunk levő, most tárgyait jelenséget sem tekinthetni máskép, mint ilyet. — A hasonlatból, kép ből vagy ezek után csinált refrainek gyermekesek, tehát ősi népiesek.

De van a miénkkel valamennyire egyezőbb tünemény is az olasz stornellókban vagy közülök az úgynevezett virágénekek ben (*Fiori*), melyeket már előbb is jeleztünk, s most kissé bő vebben érintünk. (Virág és ének kapcsolatára nézve mondatik: „En Langvedoc cacaraca désigne encore à la fois le chant et la fleur.“ *Coquelicot* virágot és éneket jelent, a *coq*-tól ered vén. mely kakast teszen. Zaborovszky. Orig. du Langage 169.) Ezek legnagyobb részben a szó valódi értelme szerint nem da lok, csak egyes felsohajtások, hangzatok, hangjátékok; de ér zékeny szerelmi tartalommal. Tehát gyermekesen, játékosan meg indult, kevésbé kifejtett, de érzelmes tartalmú énekecskék. Szám talan ilyen a népnél, mint a többször említett *Canti e rac conti* stb. több darabjában *Tigrinél*, *Pitrénél* látható. — *Rubieri* (64 és 65) külön tárgyalja. — Lássunk példát:

*) Fentebb többször idézett gyűjtemény.

„Fiori di limone!
Parola non t'ho ditto tante male
Solo t' ho ditto : addio, vogliemi bene!“

(Czitrom virága! Egy szót sem mondtam neked olyan roszat, Csak azt mondtam : Isten veled ; légy hozzám kegyes!)

Itt a virág neve, mely elől említetik, semmi kapcsolatban sincs az utóbbi két sorral. A kép idegen a dal tartalmától. Legfelebb a leány mint virág lebeghet a dalló előtt. („Jeune fille, jeune fleur.“ Chateaubriand.) Alább lesz erről szó, a szerelmi dalok között. Így :

„Fior' di limone!
Limone è agro e non te puo mangiare!
Donna crudele, senza compassione!“

(Czitrom virága! A czitrom savanyú, nem ehetni meg. Oh kegyetlen leány, könyörületlen!) Itt az előtett kép jelentékeny ; a sanyaruságot ábrázolja, azért ismétlődik a második sor elején.

Néha több sorra terjed ki a dal, de tartalma kevésbé fejlett; egy gondolat körül forog, oly ismétlésekkel, melyek a gyermekes népies hangicsálás tekintetéből természetesen az indulatnak benne való változásai, ismétlései által mondhatnak valamit; de valóban nem költőiek s műveltebb izlésnek nem kedvesek; más nép dalában ritkábbak is. A francziáknál és olaszoknál minden lépten valók, a németeknél, angoloknál ritkák, nálunk még inkább.

Csak egygyel merem a helyet foglalni:

Fior di limone!
Quanti poveri amanti fai penare!
Quanti ne mori per la tua cagione;
Quanti ne fai pena' poveri amanti,
Che per la tua cagio' ne mori tanti;
Quanti ne fai pena' poveri cari,
Che per la tua cagio' tanti ne mori.

(Czitrom virág! Hány szegény szeretőt kinzasz, Hány hal meg miattad! Hányat elkinzasz szegény szeretőt Hogy miattad oly sok meghal; Hánynak szenved miattad szegény szive, Hogy miattad oly sok meghal!)

Itt látjuk a fentebb példával kevésbé világosított ismételtést. Néhol egy szó, egy synonym változtatása, oda tétele, vagy a szók rendének cserélgetése okozza az ily ismétlést. Van ily ismétlés nagy ritkán magyar népdalban. (L. Erdélyinél vagy Kri-zánál).

Más változat, ha nem a virág áll elől, hanem az údást, ünneplést jelentő benedico vagy benedetto szó, de mindig

virágra vonatkozva. Ilyen kevesebb van, tizre alig tehetni egyet. Ilyen *Canti* etc. IV. 81. s. köv.

„Jo benedico lo fiore di pepe,
Non me ne'ncuro si l'amore fate,
Bacta che la parola mantenete 83. l.“

(Áldom a borsvirágot! [ezt igen kedvelli az olasz, mert több ily dalban előhozza] Nem gondolok vele, ha nem szerelmeskedel is. Csak szavadat tartsd meg!)

Az első sor így egészsze lett, a forma változott; de a tartalom nem. Mert az előbb áldva említett virággal nem jön a vers többi sora kapcsolatba.

Az ily virágének alkotásáról érdekesen beszél *Rubierin* kívül *Tigri* is. (*Canti Toscani* XLV. XLVI. l.) „Azt mondaná az ember, hogy a dalos erdőkön, mezőkön át járva, minden szembe talált virágtól gondolatot vett és mindeniket mintegy tanújául hitta fel szerelmi szenvedésének.“ De nem csak virágot hoz fel az olasz nép, hanem egyebet is. — „Chicco di riso. chicco di sale“ (rizs magva, só (?) magva? Mint a magyarban is: Harom kéve magvas kender stb.

Az ilyfélért tartom legközelebb járónak a magyar dal saját-ságához. Összefüggetlenség legtöbb esetben mindkét helyen. A költői képzelődés működése azonban legtöbbször érthetőbb az olaszban mint itt. Sőt a mi több, bár mindkettő néha csak rím hangot bocsát előre, de az olaszban, mivel virág neve adja e hangot, tartalmasabb az ének és hangulatosabb mint itt, hol legtöbbször vagy igen sokszor csak a hagzatok egyeznek. Elismerem, hogy van különbség, de állítom, hogy az európai népeknél közelebb álló jelenséget a mi dalaink ily tulajdonához nem találhatni, vagy legalább én nem találtam.

Keleti vagy egyszerű népeknél talán lehetnők a mi ilyféle dalainknak társát. Nézzük például azt a baskir dalt, melyet a *Nyt. Közl.* XVII. 330. köv. II. közé tettek:

— Poroszkáló lovam sörényét — szép fürtökbe befotam,
Ha egy szép leánnyal egyesülni akarsz,
Fel kell áldozdád érte mindened (330).
— Magas hegyre tüzet gyújtottam
És lobogott a láng az egész hegy hosszában:
Arczodra jobb felől csókot nyomtam,
S tőle bal fele is megrezdült (331).

Most érdekes például még az ilyet megtekinteni (Wolff O. *L. B. Volkslieder.* 11. l.)

Dasz im Wald finster ist, Das macht das Holz,
Dasz mein Schatz sauber ist, Das macht mich stolz stb.

És ugyanott másokban :

Ich weisz ein schoen Glocke
Die hat ein schoen Klang,
Und ich weisz ein schoen Dirnel
Das hat schoen Gang stb.

Ismét oly eset, a hol alig lehet a kép és a gondolat közt kapcsolatot találni. Mert az erdő sötéte és a kedves tisztasága, a harang szép szólása és a lány szép járása közt aligha van több kapcsolat, mint a virág és a szerető egy vagy más indulata, vagy a három kéve nád és a barna leány megszorítása közt; s sokkal kisebb van mint a zöld és kék kökény, meg a szerető nélkül való létel és szerető találása közt. Csodálom, hogy *Erdélyi* nem vette ezt észre, holott *Wolff* említett művét használta.

Még érdekesebb, a mit világosan ide vágót *Scherer* *Gesch. d. d. Literatur* 255. l. mond.

A középkor végén a népdal tárgyai szaporodnak. „A phantasia erősebb táplálékot nyer. Egy ősrégi költői nem szokása szerint egy kép a természetből közvetlenül s néha összefüggés nélkül az emberi életből vett kép előtt áll: „Drei Laub auf einer Linden, die blühen also wohl; Sie thät viel tausend Sprünge, ihr Herz war Freuden voll.“ Ily természeti képek, melyek néha mintegy kilátást nyitnak egy egész tájakra, nem ritkán terjedelmesebb költemény elején állanak: „Es steht eine Lind' in jenem Thal,“ vagy „Es liegt eine Stadt in Oesterreich,“ vagy „Dort oben auf dem Berge da steht ein hohes Haus,“ vagy „Dort unten in jenem Walde da liegf eine Mühle stolz“ és sok ilyen... A dal minden részlete általában érthető, de egy némely részlet összetartozása nem épen világos. Van egy dal, mely azon kezd: Hallottam kaszát suhogni, a kasza suhog a gabonában s a leány elvesztett kedvesét siratja. Mászor a kaszát suhogni hagyja a leány, s magát a tavasz kellemességével vigasztalja. (256.) Látni való, hogy itt sem csupa hangzatzbeli kapcsolat van; mert a kaszáról a kaszás, a netalán elvesztett szerető juthat a leálynak eszébe. De az a fontos dolog, hogy ez valaha saját neme volt a dalnak.

S ezekből az tetszik ki, hogy ilyenekre volt hajlandóság másutt is; de csak az olaszban és nálunk maradt meg a mai napig ez a gyermekesen népies dallás módja. De úgy tapasztaljuk, hogy nálunk is, mind kevésbé található a népnél is, az ismert népdal költőknél is. A népdal általában kevesedik, — újabb években vettünk-e fel a néptől valamit? — tehát az ilyenféle is. A költők közül *Petőfi* (Ezrivel terem a fán a meggy stb.) és *Arany* (Hej iharfa juharfa stb.) alig használták ezt az alakot, vagy csak néhányszor.

Az ily észszerűtlen, a tartalomtól független részletek közé számítják, például *Erdélyi* is, ezt:

Három alma meg egy fél,
Kérettelek nem jöttél stb.

A legnépiesebb, legkedvesebb és jó népies dallama által soká megmaradandó dal. Méltó lesz közelebből megvizsgálunk.

A három és fél számlálása és ide vegyítése csakugyan olyan szeszélyes, a tartalomra nem vonatkozó, csupán a hangoztatásért alkalmazott dolog, melyet különösen nem dicsérhetünk. Hogy három mondatik nem egy, annak azt az okát gyanítjuk, hogy sem az egy, sem a két számnév nem illett oda. Pedig számot kellett tenni, hogy a fél kiemeltethessék. E szónak pedig célzását gondolunk a páratlan és rősülése gátoltatását panaszló ifjú állapotára; s ez magyarázhat valamit és megbékéltethet a furcsasággal. (V. ö. fél, feletlen, feleség, felekezik stb.)

Maga az alma már érthetőbb és érdekesebb. *Erdélyi* megbotránkozását eloszlathatta volna, ha megéri, jórészt vagy teljesen is a „Népköltési Gyűjtemény szerkesztőinek fejtegetése (I. 584. l.) Itt azt mondják el a mit erre nézve *Szabó Károly* és *Salamon Ferencz* történet-nyomozóink találtak, hogy némely vidéken az almát a kérő vagy jegyben járó legény szokta adni, és hogyha magyar leány a török világban töröktől egy almát elfogadott, a leányt a török bírák neki ítelték. Így volt déli Magyarországon a török hódoltságban. Ezzel összevág a mit az új görög szokásokról olvasunk (Contemp. Rev. 1875, dec. 104 l.) „A legény rendesen nyilvános multság vagy táncz közben választja jegyesét. Némán nyilatkozik neki, úgy, hogy találkozáskor egy almával vagy virággal hajítja meg s ezzel adja jelét, hogy megszerette. Ettől fogva nem találkoznak eljegyzésökig.“ Az alma kiváló jeles terméke a kertnek, színe, alakja a legkedveltebb gyümölcsösé teszi. Kedvességéért különösebb jele a szerelemnek is. Aristophanesnél (Felhők 997.) említettik, hogy a kéj nő almával hajítja meg az ifjat. Vergil egyik ecclógájában: „malo Galatea petit lasciva puella.“ Francia és más költőknél feltalálható a szerelem almája: „pomme d' amour“. Az olvasó emlékezni fog ellenkezőre is. De épen ily okból ellenkezőre: a visszavonás almájára: „pomum Eridos“ És még inkább a mesék arany-almájára, a Hesperidák kertjének ilyen gyümölcsére, minek alapja a déli Európában bőséggel termő „pomum aurantium“-ban van. Az arany almára más almáról, arról ismét más kedvesebb, vonzóbb almára könnyű az átmenés. Az olasz éneki, hogy Szent Antal beteg volt s gyógyítására a madonna vitt gránátot s a szent gyermek almát. Ez nagyon szent és szelid dolog. De azt is dalolja, még pedig több vidéken, hogy a szerelmes orvoslására, szeretője ke-

zében egy gránátot s mellén két gyönyörű almát visz és ezzel gyógyítja meg. (Rubieri 404.)

E dologhoz tartozót sokat elmond Kálmány Lajos (Szeged és népe. I. 105. s köv.), egész értekezés-terjedtségű fejtegetésében a jegyzések közt. Megérdemli a figyelmet, bár idegen népekkel való összehasonlítást nem foglal magában. Valóban feltehető, hogy itt a magyar dalos is érez valami rege-szerűt s az alatta értett regés gondolat kapcsolja össze az előrebocsátott képet és a dal tartalmát. Sokszor így találhatni ezt. Sokszor a homályosan odagondolt kapcsolat, vagy dallam, vagy épen a dal hangulata köti össze a szókat; az ad nekik jelentőséget. E nélkül csak zengő érzés és pengő czimbalom a beszéd s legkevésbé érthető gondolatok sora. Így a már említett Horváth Adám-féle zagyva tartalmú dalban. Így Thalynál a Művesek lakodalmában stb. Ilyenek főképp a gúnyos versek. Az ilyenekben nem mernek világosan szólni, hanem szaggatottan s czélzásokban beszélnek a korról a kortársaknak, a kor szokásairól, tetteiről, annak szavaival. Ezek aztán könnyen elavulnak, ismeretlenekké lesznek, mint az idegen népek írása, czirádái és jelvényei.

Semmi sem homályosabb olykor, mint az u. n. refraineik, melyekről keveset akarok itt szólni, mivel másutt szoltam („A dal nyelvéről“)

Kisebb-nagyobb szabályossággal s következetességgel, kivált versszakok végén újra meg újra előkerülő azonos sorok, szólások, egyes szók vagy indulatos hangzatok, érthetők és érthetetlenek. Az ismétlések közé tartoznak, melyeket már említettem: gondolatok, melyek fontos voltuknál fogva újra meg újra emlékeztetbe ötlenek; érzéstartalmu felszólalások, melyek öszpontosított érzelmi tartalmuk miatt újra meg újra szánkra jönnek; mintegy meghatározzák a dal hangulatát komoly-e vagy tréfás, mintegy elő- vagy utóhangzattal éreztetik előre, vagy hangoztatják utólag, a mi a dalban akar kifejlődni. Mint prózában a mondat elejére tett: oh! vagy lám, bezzeg! stb. melyek által sokkal dallamosabb, hangulatosabb volt a régi próza.

Különféle csak a miénknél is.

Egy megszólító kifejezés ismétlődik Erd. I. 17.

Másutt egy gondolat az egész dalban lévő alapgondolatot fejezi ki minden szakasz végén. Erd. I. 246. Mint Aranynál: Ossian ködös, homályos énekeddel. Mint egyházi énekekben a magyar: Irgalmazz nekünk! (Kyrie eleison.) Zsoltárban: Es az ő dicsősége megmarad mindörökké.

Néha csekély értelmű, de indulatos szócska tétetik közbe. Németben: ja. Angolban oh, vagy egy helyt Burns-nél and a that! Magyarban például oda, Erdélyi 265. hej huj! közbe-

téve. Erd. III. 4. l. Más ilyféle u. o. 17. 22. 25. 37. (75.) úgy úgy! u. o. 39. Különösen indulatszók végtelen sokszor hazaiakban és külföldiekben,

Érhetetlen szó vagy szójáték: Kriza Vadrózsáiban ama nevezetes regös énekben: „de hó reme róma”, Vagy göcseji hasonlóban „hej regüö röjtön.”

És idegenekben sok, régi nyelvből, tájszólásokból, sokszor madárhang utánzásból vett hangzatok: tire, lir, luron, riboton, oh guai vagy guó! Ilyenné lett talán tulajdonnévből a már említett ailinon, ailinon! a görögben, amen a héberben, átvéve a mi imádságainkban; az ó-indus om- (omen?) Némelyek azt mutatják, hogy folyó beszédfélében is feltalálni az értelmetlen hangzat szerepét...

Néha a refrain elől áll Francziáknál gyakran. Spanyol dalban is. Magyarban például Erd. I. 6. Néha elől is utól is: „Fáj, fáj, fáj a szívem fáj, fáj!

Fáj a szívem te éretted,

Mióta megismertelek.

Fáj, fáj! fáj a szívem fáj!

Nincs, nincs! Bizony sehol sincs

Drága személyednek párja . . .

Nincs, nincs . . . stb. Erdélyi, u. o.

Franczia költők mint Béranger s több ily dalszerzők alig lehetnek el a refrain nélkül, valamint új görög dalszerzők is. Ellenkezőleg a népdalok, ha tartalmasabbak, Scheffler ide tartozó könyvében számtalan jót, kedvest találni ilyen nélkül. S ezt, én legalább, mint minden lelketlen ismétlés kerülését határozottan előnyüknek tartom. Kiváltképen eltaszító — mindig magam izlése szerint szólva — a különben szép tartalmu dal, ha merő ismétlésből áll, úgyszólván csupa refrain. Így a vicenzai népdalban. (Canti e racconti V. 31. l.)

Sia benedetta e benedetta sia

La mama che t'ha fato, anima mia;

Sia benedetta e benedetta ancora

La mama che t'ha fato a chi t'adora;

E chi t'ha fato quela bela boca,

El' merita una rosa bianca e rossa,

E chi t'ha fato quel to bela bochim

El merita una rosa e un gelsomina. (tájszólásokkal.)

E hosszú nyolcz sorban mi a gondolat, hány a gondolat változata, hány kép, hány szó ismételve? Alig érdemli a fejtegetést. Elég az, hogy ha ez nem gyermekes és izetlen, aligha van olyas valami.

De igaz, hogy a dallam ismertetné meg a hangulatnak — minek lehet változása — s az indulatnak változásait. Talán meg-

szeretnők dallamát, elengednők együgyűségét, vagy mindazokat a tartalomhoz nem illő refrainekeket is, melyeknek példáit francia dalokban minden lépten találjuk.

Van ismétlése daczára is kedves dal, melyben legalább egyféle dolognak van változata s inkább a mondatok kapcsolásai és kapcsolói azonosak. Így Tigri 20.

Quanto l'é bello il ciel quand'é stellato!

Quanto l'é bello il sol quand'é bel tempo!

Quanto riluce il tuo viso incarnato!

Quanto riluce una tazza d'argento.

Quanto riluce la tua faccia adorna!

Quanto in fuoco di notte e dalla lunga.

(Mily szép az ég, ha csillagos! Mily szép a nap tiszta időben! Miként ragyog a te piros orcád. A mint ragyog az ezüst tányér. Miként ragyog szép ékes arcod, Mint éjjeli tűz távolból.) A piros-ra jegyzem meg, hogy az olasz incarnato-val van kifejezve, nem lévén a veres és fehér szín közt való átmenetnek (Tigri szerint „color della carne tra rosso e bianco“ = testszín) jelzésére egyszerűbb szavuk, mely a mellett még oly finom hangzású is volna, mint a magyar szó: piros.

Furcsa összefonódást okoznak az ily ismétlések, ha a sor elején vagy utolján álló szók a következő sor elején vagy utolján ismétlődnek. A sor elején ismétlésre példa Erd. III. 2. Lányom, lányom, gyöngyvirágom. Elmennél-e! stb. Ebben is: Hajladoz a széltől a nád, Hajlandó vagyok én hozzád.

Még érdekesebb s nekem legalább kedvesebb, ha a sor végén lévő szó ismétlődik a másik sor elején. A gondolat ily ismétlése erőt ad a kifejezésnek s erélyt tanusít. Így Homérnál:

Toῦ δ' ἐγὼ ἀντίος εἶμι, καὶ εἰ πρὸ χειρὸς εἶσιν,

εἰ πρὸς χειρὸς εἶσιν, μένος δ' αἰθῶνι σιδήρω.

Szembe megyek vele bár a tűzhöz karja hasonló

Karjai a tűzhöz s lánglelke az izzó aczélhoz.

Dalban (Anakreont mellőzöm és az utánczókat):

Csak azért szeretek faluvégén lakni,

Arra jár a rózsám mindennap itatni,

Arra jár itatni, magát mutogatni stb.

vagy: Három piros kendőt veszek,

Ha felteszem piros leszek,

Piros leszek mint a rózsza stb.

Hejh páva, páva, királyné pávája!

Ha én páva volnék, Jobb reggel felkelnék,

Jobb reggel felkelnék, folyóvízre mennék,

Szépen megmosdanám, Tollam hullogatnám,

Tollam hullogatnám, Hogy megkapja a lány stb.

(Erd. III. 64.) És egy siciliai dalban is, melyet Pitré gyűjteménye második kötetében találni s melyet csak azért is ide irok, mert tartalma a miénkkel összevág. (Academy 1872. ápril. 143.)

Babba luciedda nesci li corna, (csiga-biga nyujtsd ki szarvad),

Nesce li corna ca' vene to' nonna (jön anyád)

Veni to nonna c'a'na menza canta (egy meszely (?) horral)

E t' assicura finu a la montagnu (tájb.)

Még többszörösen összefűzve a hangzat ismétlés által:

Verje meg az isten szeretőmnnek házát,

Nem is épen házát, a benne lakóját,

Azt sem mindegyiket, csupán az egyiket, stb.

(Népkölt. Gyűjt. I. 577. Francia népdalban:

Mon pére m' envoie á l'herbe, Glandinette

A l'herbe á la saison — Glandimon

Je voi á la fontaine — Glandinette

La fontaine de Mouson — Glandimon.

(Scheffler Franz. Volkslied.)

Ilyen jelenség mordvin dalokban egy pár helyen. Kisfal Társ. Évlapj. XIX. 254. 229.

A jó mező, a nagy mező,

Nagy mezőben fűzberek,

Fűzberekben Sárberék,

Sárberékben vadrucza.

Rézbe van az orra mártva . . .

Ismét: Oda maradt falum, házam,

Házamban jó öreg apám . . .

Oda maradt rengő bölcsőm,

Bölcsőmben szép kicsi fiam . . .

Rokon tünemény a Kalevala stb., valamint az ős héber költés — hasonlóan ismétlésen alapuló — parallelismusa. Csakhogy itt nem szók, inkább gondolatok, szóváltoztatással ismétlődnek. („Gondolat-bokrok,“ nem szó-bokrok. Arany.)

Talán nem felesleges megjegyezni, hogy a sor végén való szólásnak sor elején való ismétléséből, melyet oly kedvesnek érzünk, állandó schema lett, ha nem oly gyakori is, francia és olasz költőknél, valamint egy két magyarnál is. De mivel állandós schema lett, ez is mint több más unalmassá lett. Azzal a módosítással, hogy a második sor elején az előbbinek csak rimhangul szolgáló két-három szótagja ismétlődött.

Kevesen ismerjük talán nem rég elhunyt derék műbölcsölőnk és költőnk Greguss Agost forradalmi dalaiból (Édzdalok. Szarvas, 1849.) azt az elég heves s mégis kissé prózai verset, mely így kezdődik:

Azért vagy itt és most hogy ostromolj.

Komoly tettekre ínt az óra(?) Emlékezetből írom s többet nem írhatok, az elhullámodott könyvecskét meg nem szerezhette) Ilyen menetelű Molnár Zsoltárai közt CXXXVIII. a francia eredetiben, német fordításban is:

Dicsér téged teljes szívem
 Én Istenem hirdetem neved,
 Dicsérlek Istenek felett
 Én tégedet, mert érdemled . . .
 Áldásodra én kész vagyok,
 Hálát adok neked Istenem.

Jobb, legalább teljesebb rimekkel tünteti ki ez alakot egy más újabb ének, mely ezt utánozta, így:

Úr Jézus a ki felséggel
 Dicsőséggel mentél az égbe,
 És abban nyertél hatalmat,
 Birodalmat egy teljességbe,
 Lelkünk áldja Istenséged,
 Hiven téged felmagasztalunk stb.

Wolffnak népdal-gyűjteménye egy velencei olasz dal német fordításában közöl ily alakot (az elejét mellőzöm):

O süsse Hoffnung immer, Wird schlimmer dieses Weh!
 Ich will dir alles sagen, Ich will die Pein der Klagen stb.

Wie gern ohn' Wort und Laute, — Vertraut' ich dir den Schmerz.

És így tovább. Így alakulnak a hasonló terjedtségű, hangzatra nézve megfelelő, rítmusra nézve egyformán folyó vagy eső szólások: a különféle strófanemek. Ma már mind mesterkéltnek látszanak, midőn a fentebb mondottak szerint a versféléknek Whitman-fajta prózaisága, vagy földön csúszása tartatik természetesnek, holott az ellenkező épen a természetből nagyon érthető. Meg is lehet hogy azok a műköltőktől, mesterkedő céhes dalosoktól megállapított elaprózások nem felelnek meg az indulatok természetének s bizonyos, hogy közülök méltán megvet s elutasít sokat az utóbbi idők verselése, mint a gondolat rítmusának ellensége, tehát a dolog természetével ellenkezőket. De eredetők gyakran érthető s e szerint kell őket megítélni és alkalmazni. E szerint tudja őket az igazi dalköltő megalkotni erőlködés nélkül. Az érzések ősi hangjai s még a gondolatá lett érzések szakaszos kifejezései is szárnyakat öltenek a beszédben, szárnyason jönnek ki beszédformában az életre, ily szárnyas igésképen szállnak elő-hátra. Sokszor ezer éveken és végetlen téreken át. Aligha ezt képzelte Homér, midőn hőseinek ünnepélyes beszédét szárnyas igékeknek nevezte. De a jeles mondatok „geflügelte Worte“ összegyűjtői, igenis ezt. Ez másképen mondva azt teszi: a szenvedély háborgása már benn az ember valójában

háborgó lüktetést, szaggatott mozgást idéz elő, mint az indulatos ember szív-vereése, léleklzése; szakadozó mozzanatokban, rövid szólásokban, mondatokban testesül meg is, majd a szenvedély huzamossága, de az indulatok, rohamok lüktetése miatt rövidebb és hosszabb szólások ismétlődnek, a hangterjedtség zajosabb vagy csilapultabb gondolatok vegyüléséhez alkalmazkodik, az értelem csilapító beleszólását is változatosan elfogadjuk, a forma megállapodására annak is hatást engedünk; míg a forma megállapodik, az indulatok helyébe sokszor az értelem, néhol gúny vagy elmés-ség is lép fel, hidegebb hatás által idomítván tökélyesebbé a formát.

Vegyük fel például Lafontainenek egy meséjét. Hányféle hosszúságú sor? Nem lehetne meg nélküle? mi szükség van az elaprózott sorokra; megannyi mondatokra az indulatokhoz, gondolatokhoz szólva? Valóban a Lafontaine meséi tartalmához és hangulatához képest kevéssé szükséges e formaváltozat. Az jó, hogy nem alexandrinekben írta, vagy nem ötös jambusokban, De az egymásnak hangterjedtségre s rimre nézve megfelelő rövid mondattagok, egyes szólások úgy a hogy vannak, nem a természetes indulatszakadozásnak, hanem elmés, forma-különösségekben virtuózkodó troubadouri játszásának következtése.

A valódi dalban két tényező uralkodik: az indulat és a hang-érzés. Az értelmet vagy eszességet csakélyebb szerep illeti. És e tekintetben legközelebb áll a művészetek közül a zenéhez, melyben mind a kettő meg van, de az érzés egészen homályosan az értelem rendező vagy tárgyiasító befolyása nélkül. A dal nem lehet dallam nélkül; már szavai, hangzata is dallamosok, már egyszerű felriadása is hangoztatással jár, sőt maga ez dallásnak nevezhető. Az a decantálás, melyet templomokban hallunk, észrevételi ezt velünk. Imádságot, éneket nem lehet dallam nélkül még felolvasni sem. A kettő elválása természetével ellenkezik. Több más érdekes adat is mutatja ezt. Ősi időkben csak dallók voltak, nem költők, zene vagy hangszer mellett éneklők: aoidosok nem poiétés-ek. A poésis, poeta sokkal későbbiek, nem a dal vagy lyra, hanem az epos s epika révén jönnek létre. A prózai nevű dichter ettől dictare, olaszul dettare (l. f.) s nálunk verstörilitő (v. ö. képtörilitő, törvénytörilitő, irástörilitő) egészen más fajtaból valók. Amazok lettek, ezek képzetek, tanultak. A nóta vagy dal, a dallamot, nem a köteményt vagy verstartalmat jelenti; az volt a lényegesebb, ezt amann k rendelték alá. A dallamot tanulták el, azt hordták vidékről-vidékre, a verssorokkal keveset gondoltak, kivéve a valóban érzelmeseket, szárnyasokat, az érzésekből közvetlen kiszakadtakat, refrainféléket, melyek elterjedtek csodaképpen; végtelen messzeségben és hosszas időn

át hangzottak, eredetiségökben megmaradtak s meg sem értve, csak hangjok kedvéért is zengettek túl az időkön és téreken.

A műköltés lyrája meg lehet dallam nélkül is: legtöbbször így is van, így hat, így írják. A műköltő lelkén nem uralkodnak az érzékek annyira, hogy gondolatai általában érzelmek legyenek, érzésekkel együtt vagy azokból foganjabak, a költő „felzsengő keblé“-ből (Erdélyi) hangzatok zendüljenek meg és ömöljenek ki. Ez csak a gyermekies népnél történhetik. A műköltőnek nagy eszméihez hogy is csatlakozzanak hangzatok? ha azok csak észleltetnek, de nem éreztetnek, ha nem lehet külső életök, nem testesülhetnek meg. Ezért a műköltő nem száll le a dal alsó levegő-rétegébe, talán nem is tudna leszállni. Vagy talán nem tud felemelkedni annak felsőbb, tisztább tájékaira; nem tudván kivetkezni gondolatai ékességeiből, bonyolódott felszereltségéből, s nem szabadulhatván a gondolatokkal összeforradt szólások nyügéből, sok száz év örökségéből. Mindig csak ódaféle elmélkedésekre fordítja erejét, azokban talál meglegegedést. E miatt nem is vagyunk a nagy költők nagy műveit megénekelni. (Dalolni meg nem lehet!) Ki merne, ki tudna oly művet énekelni, mi-t a „Romlásnak indult . . .“ vagy „Él még nemzetem Istene . . .“ Nagyon magasztos hangulat, tinnepies érzés kell hozzá. Ilyen hangulatba csak ritkán, nem könnyen ringatódunk át. Énekelhetjük szokásból, ölthetünk művészi arcot, tartást; az énekes vagy szónok álarcot ölt testre, lélekre, éneklí vagy szónokolja a legfenségesbeket: az álarc, az eltanult, az alkalmi hevílet pótolja a mit a természetes kedély nem tehet. De nem látjuk-e, hogy az ide alkalmazott dallamok se nem ének-, se nem dal-melódiák, nem természetesen érző kebel nyilatkozásai, dallamos, vagy szenvedélyesebben decantált elmélkedések, gondolat-változatok. Emberi rendes arányokat túlhaladt szenvedélyek vagy elvont elmélkedés hangkifejezései. Az újabb s régibb idők jelesebb lyrái műveiben kevesebb a kedély része, nagyobb a túlfeszült szenvedély erőlködése, az értelmes tartalom, mintsem énekeltenék magokat, vagy dalra, dallásra vonzanának bennünket. Elszavaljuk, decantáljuk, nagyra emelkedő gondolatokat keresünk és szeretünk benne. Nagyratörő célzásaiak bámulatba ejtenek. Elmélkedésre, szemlélődésre indítanak, nem könnyedén gyönyörködtetnek. Izgatók, nem táplálók. Hogy kellene dallamot találni Horáciz. Justum ac tenacem“-éhez! Mily erőkitörés, mily hangterjedtség, mily erőfeszítés, milyen „latera et vires“ felelnének meg a „Si fractus illabatur orbis“ részletnek? Mily méla merengés a „Te maris et terrae . . .“ Horáci ódának vagy Antigone szívzaggató búcsujának, halálra-indulójának. Az opera megkisérti, tudom; talán ad is megfelelő hangzatokat, énekhangokat a nagy

fájdalmaknak, az emberfeletti szenvedésnek, gondolatoknak: de vajon természeteseket-e? S a mellett ez az ünnep és nem köznap művészete: e nagy művészetig emelkedni nem telik nemcsak a néptől, hanem legtöbb embertől sem, a középáras embertől. Aligha túl nincsen a határon, meddig a művésznek célja kitűzésében, eszközei megválasztásában menni lehet... Általában igaz marad, vagy olyan fensőbb nemű lyra dallam nélkül, tehát zenei igény nélkül, vagy úgy párosodik avval, hogy elveszti saját jellemét; a dal ellenben dallammal párosul könnyedén és minden nyomon; e nélkül alig is lehet egész, igazi és élvezhető.

A művészi lyra a dallamosság s benső hév hiányát, az újabb idők gyarlóbb költőinél, a hangzatosság némely külső eszközeivel igyekszik pótolni; tökéletesebb rímekkel, szabályosabb mértékkel s más ilyekkel, holott a népdalok rímelése legtöbbször gyarló, s a többi külső mesterkélés nélkül is meg van. Hangzások jósága bensejükből fejlík ki, a gondolatok és érzések könnyedségének természetesen felel meg. Az olasz népdalok rímelése nem dicsérhető, fogyatékos és épen nem csengő-bongó. A spanyol rímelés hiányos, kivált a románzokban és balladafélékben. A régi magyar énekek néha mellőzik, a népdalok legtöbbször csak asszónánszot alkalmaznak: de oly dallamos könnyűséggel, szótagok folyékonyágával, oly énekelhető söt énekre csábító lágysággal, mely ama hiányjokat, ha csakugyan hiány, bőven pótolja. Pótolja nem ékesítő toldatokkal, köznyelven szólva: sallangokkal, csörgőkkel, csengő rímekkel, hanem a dallamhoz való nemesebb eszközökkel. Ez okozza, mellékesen mondvá, azt is, hogy Petőfi úgyvélt laza nyelve a hangzat belső, legnemesebb tulajdonaival itt-ott nagyobb mértékben bír, mint legjelesebb költőink nagyon mesterkél't finom verselése.

A dalhoz sokszor nemcsak dallam, hanem hangszer is tartozik. A tárogatóhoz alkalmazott sorok vagy ütemek úgy szabattak, a hogy kellett: rövidekre, tartalmasan súlyosokra. A „vadászdalok“ a vadászkürt (Waldhorn) accordjához idomittatnak, s nagyon vesztenek értékökből, ha e kettő, sőt három nem egyezhet: a verssorok esése, a hangszer természete, meg a dallam hangneme (Carrière). A postakocsis szép dalában, mely idegen dallamával ismeretes volt nálunk is, de gyűjteményekben eddig nem találtam, nagyon feltalálható a síp hangja; legalább a refrainben („Fú—fú—fúvom azt“), de az egésznek hangnemében is a megfélelő sajátásót érezhettük. A hangszer természetéhez alkalmaztatik: a sorok hangesése, a szótagok mértéke, a hangzat erőssége vagy lágysága, az olvadóbb és lágýabb, keményebb más-salhangzók vegyülése. Mindez természetből folyó dolog. Ép úgy, mint a bölcső-ringásának dala, ütemeire nézve a bölcső rengésé-

nek, a tánczó mondókája vagy dala a táncz arsisának és thesisének, a lépteknek felel meg lebegésére nézve.

Egyébkép is hogy mily szoros kapcsolat van a dal és dalam közt, kitetszik abból is, a mit Tigri említ (Canti popol. 66), hogy versrögtönzésre megkérte, sőt nagyon sürgettetvén egy leány utoljára is azt felelte: csak dallás közben tudok dalt költeni; és ugyanaz mondja, hogy a népnek dalt költeni és dallani egy és ugyanazon dolog.

Imre Sándor.